

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
HEMŞİRELİK ANABİLİM DALI**

**ERGENLER İÇİN ZORBALIK VE SİBER ZORBALIK
ÖLÇEĞİ (BCS-A): TÜRKÇE GEÇERLİK VE
GÜVENİRLİK ÇALIŞMASI**

**Hazırlayan
Harun ÖZBEY**

**Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Öznur BAŞDAŞ**

Yüksek Lisans Tezi

**Aralık 2019
KAYSERİ**

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
HEMŞİRELİK ANABİLİM DALI**

**ERGENLER İÇİN ZORBALIK VE SİBER ZORBALIK
ÖLÇEĞİ (BCS-A): TÜRKÇE GEÇERLİK VE
GÜVENİRLİK ÇALIŞMASI**

(Yüksek Lisans Tezi)

**Hazırlayan
Harun ÖZBEY**

**Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Öznur BAŞDAŞ**

**Bu çalışma; Erciyes Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi tarafından
TYL-2019-8861 kodlu proje ile desteklenmiştir.**

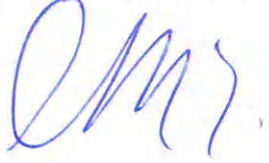
**Aralık 2019
KAYSERİ**

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK SAYFASI

Bu tezin kendi çalışmam olduğunu, tüm bilgilerin akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda akademik ve etik kuralların gerektirdiği gibi tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel kurallara uygun olarak atıfta bulunduğumu ve kaynaklar listesinde gösterdiğimi belirtirim.

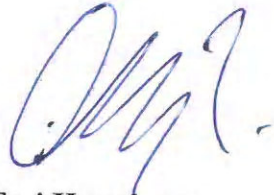
Adı-Soyadı: Harun ÖZBEY

İmza:

YÖNERGEYE UYGUNLUK ONAYI

“Ergenler İçin Zorbalık ve Siber Zorbalık Ölçeği (BCS-A): Türkçe Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması” adlı **Yüksek Lisans** tezi, Erciyes Üniversitesi Lisansüstü Tez Önerisi ve Tez Yazma Yönergesi’ne uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan

Harun ÖZBEY

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Öznur BAŞDAŞ

Anabilim Dalı Başkanı

Doç. Dr. Salime MUCUK

Dr. Öğr. Üyesi Öznur BAŞDAŞ danışmanlığında Harun ÖZBEY tarafından hazırlanan “Ergenler İçin Zorbalık ve Siber Zorbalık Ölçeği (BCS-A): Türkçe Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Erciyes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Hemşirelik Anabilim Dalında yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

25/12/2019

JÜRİ:

Danışman : Dr. Öğr. Üyesi Öznur BAŞDAŞ

(Erciyes Üniversitesi, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı)

Üye : Prof. Dr. Meral BAYAT

(Erciyes Üniversitesi, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı)

Üye : Doç. Dr. Ferhan ELMALI

(İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Biyoistatistik ve Tıbbi Bilişimi Anabilim Dalı)

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun tarih ve sayılı kararı ile onaylanmıştır.

...../...../.....

Prof. Dr. Bilal AKYÜZ
Enstitü Müdürü

TEŞEKKÜR

Bilgi ve becerileri ile bana ışık tutan, dikkatli, disiplinli çalışma konusunda kendisini örnek aldığım, çalışmanın her aşamasında titizlik ve sabırla her türlü kolaylığı sağlayan çok değerli danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Öznur BAŞDAŞ'a,

Çalışmanın planlanması ve yürütülmesinde katkıda bulunan ve manevi desteklerini her zaman yanımda hissettiğim çok değerli hocalarım Prof. Dr. Meral BAYAT, Doç. Dr. Emine ERDEM, Dr. Öğr. Üyesi Yağmur SEZER EFE ve Öğr. Gör. Nuray CANER'e Bilimsel ve manevi desteklerini her zaman yanımda hissettiğim, güler yüzleri ile bana daima yardımcı olan çok değerli hocalarım Prof. Dr. Sultan TAŞCI, Prof. Dr. Betül ÇİÇEK ve Arş. Gör. Dr. Sevda KORKUT'a

Çalışmanın geçerlik güvenirlik aşamasında katkıda bulunan ve desteğini esirgemeyen değerli hocam Doç. Dr. Ferhan ELMALI'ya,

Verilerin toplanması aşamasında; katkılarından dolayı Besimde Özderici Ortaokulu, Kadir Has Ortaokulu, Mustafa Eminoğlu Anadolu Lisesi ve Mustafa Eraslan Anadolu Lisesi okul yönetimi ve öğretmenlerine,

Çalışmaya katılmayı kabul eden ergen ve ebeveynlerine,

Yüksek lisans ve asistanlığım süresince ilgi ve güler yüzleriyle karşılaştığım Erciyes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi'nde görevli çok değerli hocalarıma ve idari personeline,

Eğitimim süresince büyük destek, ilgi ve yardımlarını gördüğüm benim için çok kıymetli olan Karadeniz Teknik Üniversitesi Farabi Hastanesi Yenidoğan Yoğun Bakım Ünitesi ekibine,

Eğitimim süresince büyük destek, ilgi ve yardımlarını gördüğüm Karadeniz Teknik Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesinde görev yapan çok değerli hocalarıma ve idari personeline,

Çalışmalarım süresince birçok fedakârlıklar gösterip beni destekleyerek her an yanımda olan çok değerli annem Gülten ÖZBEY ve kardeşim Yasemin ÖZBEY'e,

Çalışmanın kapsam geçerliği aşamasında göstermiş oldukları ilgi ve vermiş oldukları emeklerden dolayı çok değerli öğretim üyelerine;

Prof. Dr. Gülümser Dolgun	İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa
Prof. Dr. Hatice Yıldırım Sarı	Kâtip Çelebi Üniversitesi
Prof. Dr. Meral Bayat	Erciyes Üniversitesi
Prof. Dr. Rana Yiğit	Mersin Üniversitesi
Doç. Dr. Handan Zincir	Erciyes Üniversitesi
Doç. Dr. Hülya Karataş	Harran Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Alime Selçuk Tosun	Selçuk Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Şener Taplak	Bozok Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Evrim Çetinkaya Yıldız	Erciyes Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Betül Özen	Erciyes Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mukaddes Demir Acar	Gaziosmanpaşa Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Türkan Kadiroğlu	Atatürk Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Nuray Şimşek	Erciyes Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Zehra Çalışkan	Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Zübeyde Korkmaz	Nuh Naci Yazgan Üniversitesi

en derin duygularıyla TEŞEKKÜR EDERİM.

Harun ÖZBEY

Kayseri, Aralık 2019

ERGENLER İÇİN ZORBALIK VE SİBER ZORBALIK ÖLÇEĞİ (BCS-A): TÜRKÇE GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK ÇALIŞMASI

Harun ÖZBEY

Erciyes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü

Hemşirelik Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı

Yüksek Lisans Tezi, Aralık 2019

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Öznur BAŞDAŞ

ÖZET

Metodolojik nitelikte planlanan bu çalışmada Ergenler İçin Zorbalık ve Siber Zorbalık Ölçeği (ZSÖ-E)'nin Türkçe geçerlik ve güvenilirliğinin incelenmesi amaçlanmıştır.

Araştırmanın örneklemini, 2018-2019 eğitim öğretim yılında 7-12. sınıfa devam eden 12-18 yaş arası 600 ergen oluşturmuştur. Etik kurul, kurum, ergen ve ebeveyn izni alınarak yapılan bu çalışmada veriler Nisan-Haziran 2019 tarihleri arasında, Ergen Tanıtıcı Form ve Ergenler İçin Zorbalık ve Siber Zorbalık Ölçeği (ZSÖ-E) ile toplanmıştır. Verilerin değerlendirilmesinde, Kapsam Geçerlik Oranı (*KGO*), Kaiser-Meyer-Olkin testi (*KMO*), Bartlett Küresellik Testi (*BTS*), faktör yapısının belirlenmesi anabileşenler analizleri, Cronbach alfa katsayısı, sınıf içi korelasyon katsayıları (*SKK*) ve eşleştirilmiş örneklerde *t* testi kullanılmıştır.

ZSÖ-E'nin Türkçe diline uygun, *KGO* değerlerinin 0.733 ve üzerinde, *KMO* değerinin mağduriyet alt ölçeği için 0.500 ile 0.827, zorbalık alt ölçeği için 0.500 ile 0.789 arasında olduğu belirlenmiştir. *BTS* sonuçlarının mağduriyet ve zorbalık alt ölçekleri için istatistiksel olarak önemli olduğu bulunmuştur. Mağduriyet alt ölçeğinde tüm faktör yüklerinin 0.630 üzerinde, zorbalık alt ölçeğinde ise tüm faktör yüklerinin 0.679 üzerinde olduğu, mağduriyet alt ölçeği için Cronbach alfa değerlerinin 0.606 ile 0.806 arasında, zorbalık alt ölçeği için 0.616 ile 0.815 değerleri arasında değiştiği, test tekrar test güvenilirliğinde ilk test ve son test değerleri arasında fark olmadığı ve *SKK* değerlerinin 0.559 ve üzerinde olduğu saptanmıştır.

Ergenler İçin Zorbalık ve Siber Zorbalık Ölçeği (ZSÖ-E)'nin 12-18 yaş arası ergenlerde zorbalık ve siber zorbalığı belirlemede geçerli ve güvenilir bir ölçüm aracı olduğu belirlenmiştir. Ölçeğin 12-18 yaş ergenlerde zorbalık ve siber zorbalığı belirlemek için yapılacak yeni çalışmalarda değerlendirme aracı olarak kullanılması önerilebilir.

Anahtar Kelimeler: Ergen, Geçerlik, Güvenirlilik, Siber zorbalık, Zorbalık

**BULLYING AND CYBER BULLYING SCALE FOR ADOLESCENTS (BCS-A):
TURKISH VALIDITY AND RELIABILITY STUDY**

Harun ÖZBEY

Erciyes University, Graduate School of Health Sciences

Department of Nursing, Master of Sciences Programme

M.Sc. Thesis, December 2019

Supervisor: Dr. Öznur BAŞDAŞ

ABSTRACT

The aim of the current methodological study was to evaluate the Turkish validity and reliability of Bullying and Cyber Bullying Scale for Adolescents (BCS-A). The sample of the study was consisted of 600 adolescents, aged between 12-18 years, attending to 7th-to-12th classes in the 2018-2019 educational year. In this study, conducted with the permission of the ethics committee, institution, adolescent and parent, the data were collected between April and June 2019 with the Adolescent Identifier Form and Bullying and Cyber Bullying Scale for Adolescents (BCS-A). In the evaluation of the data; Scope Validity Ratio (*SVR*), Kaiser Meyer-Olkin test (*KMO*), Bartlett Sphericity Test (*BTS*), factor analysis of determinants, Cronbach alpha coefficient, intraclass correlation coefficient (*ICC*) and paired samples *t* test were used.

BCS-A was suitable for Turkish language, *SVR* values were above 0.733, *KMO* values were between 0.500 and 0.827 for victimization subscale and 0.500 and 0.789 for bullying subscales, respectively. In the victimization subscale, all factor loads were above 0.630 and in the bullying subscale, all factor loads were above 0.679. The cronbach alpha values for the victimization subscale ranged between 0.606 and 0.806, and the perpetration subscale ranged between 0.616 and 0.815. There was no difference between the pre- and post-test values and *ICC* values were 0.559 and above.

Bullying and Cyber Bullying Scale for Adolescents (BCS-A) was found to be a valid and reliable instrument for determining bullying and cyber bullying among adolescents aged between 12-18 years. In conclusion, the scale may be suggested to be used as an assessment tool in new studies to determine bullying and cyber bullying among adolescents aged between 12-18 years.

Key Words: Adolescent, Bullying, Cyberbullying, Validity, Reliability

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
İÇ KAPAK	i
BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK SAYFASI	ii
YÖNERGEYE UYGUNLUK SAYFASI	iii
KABUL VE ONAY SAYFASI	iv
TEŞEKKÜR	v
ÖZET	vii
ABSTRACT	viii
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR	xii
TABLolar LİSTESİ	xiii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiiv
1.GİRİŞ VE AMAÇ.....	1
2.GENEL BİLGİLER	4
2.1.ERGENLİK DÖNEMİ	4
2.1.1.Ergenlik Dönemi Fiziksel Gelişim	5
2.1.2.Ergenlik Dönemi Cinsel Gelişim	6
2.1.3.Ergenlik Dönemi Bilişsel Gelişim	6
2.1.4.Ergenlik Dönemi Ahlaki Gelişim	6
2.1.5.Ergenlik Dönemi Duygusal Gelişim	7
2.1.6.Ergenlik Dönemi Psikososyal Gelişim	7
2.1.7.Ergenlik Döneminde Riskli Davranışlar	8
2.2.ZORBALIK KAVRAMI	10
2.2.1.Akran (Geleneksel) Zorbalığı	10
2.2.2.Siber Zorbalık	12
2.2.3.Zorbalığı Önlemede Hemşirenin Rollerini	13
2.3.ÖLÇEK GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK ÇALIŞMALARI	14
2.3.1.Geçerlik	14
2.3.1.1.Dil Geçerliği	14
2.3.1.2.Kapsam/İçerik Geçerliği (Content Validity)	15
2.3.1.3.Yapı Geçerliği (Construct Validity)	16
2.3.1.3.1.Faktör Analizi	16
2.3.2.Güvenirlik	17

2.3.2.1. Cronbach Alpha İç Tutarlık Katsayısı	17
2.3.2.2. Test- Tekrar Test Güvenirliği	18
2.3.2.1. Sınıf İçi Korelasyon Katsayısı (SKK)	18
3.GEREÇ VE YÖNTEM	19
3.1.ARAŞTIRMANIN ŞEKLİ.....	19
3.2.ARAŞTIRMANIN YAPILDIĞI YER VE ÖZELLİKLERİ.....	19
3.3.ARAŞTIRMANIN EVREN VE ÖRNEKLEMİ	19
3.3.1.Araştırmaya Alınma Kriterleri	20
3.4.VERİLERİN TOPLANMASI	20
3.4.1.Veri Toplama Araçları	22
3.4.1.1. Ergen Tanıtıcı Form	22
3.4.1.2. Ergenler İçin Zorbalık ve Siber Zorbalık Ölçeği (ZSÖ-E)	22
3.5. ERGENLER İÇİN ZORBALIK VE SİBER ZORBALIK ÖLÇEĞİ GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK SÜRECİ	23
3.5.1.Dil Geçerliği	23
3.5.2.Kapsam Geçerliği.....	23
3.5.3.Ön Uygulama.....	24
3.5.4.Uygulama	24
3.5.5. Ergenler İçin Zorbalık ve Siber Zorbalık Ölçeği'nin Psikometrik Analizi ..	24
3.5.5.1. Geçerlik	24
3.5.5.2. Güvenirlik	24
3.6.VERİLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ	24
3.7.ARAŞTIRMANIN ETİK BOYUTU	25
3.8.ÇALIŞMA TAKVİMİ	25
4.BULGULAR	26
4.1.ERGENLERİN TANITICI ÖZELLİKLERİNE İLİŞKİN BULGULAR	26
4.2.ERGENLER İÇİN ZORBALIK VE SİBER ZORBALIK (ZSÖ-E) ÖLÇEĞİNİN GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK ANALİZİNE İLİŞKİN BULGULAR	28
4.2.1.Dil Geçerliğine İlişkin Bulgular	28
4.2.2.Kapsam/İçerik Geçerliğine İlişkin Bulgular.....	28
4.2.3. İç tutarlılık ve Faktör Analizine İlişkin Bulgular	31
4.2.3.1. Mağduriyet Alt Ölçeklerine Ait İç tutarlılık ve Faktör Analizine İlişkin Bulgular	31
4.2.3.2. Zorbalık Alt Ölçeklerine Ait İç tutarlılık ve Faktör Analizine İlişkin Bulgular	33

4.2.4. Alt Ölçekler Test-Tekrar Test Sonuçları ve Sınıf İçi Korelasyon Katsayısı (SKK)'na İlişkin Bulgular	35
5.TARTIŞMA VE SONUÇ	36
6.KAYNAKLAR	42
EKLER	
ÖZGEÇMİŞ	

KISALTMALAR

AAP	Amerikan Pediatri Akademisi
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
APA	Amerikan Psikiyatri Birliği
BCS-A	Bullying and Cyberbullying Scale for Adolescents
BTS	Bartlett Küresellik Testi
cm	Santimetre
DSÖ	Dünya Sağlık Örgütü
EMCDDA	Avrupa Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi
IBM	International Business Machines
kg	Kilogram
KGO	Kapsam Geçerlik Oranı
KMO	Kaiser-Meyer-Olkin Testi
NCES	Ulusal Eğitim İstatistikleri Merkezi
SKK	Sınıf İçi Korelasyon Katsayısı
SPSS	Statistical Package for the Social Sciences
ss	Standart Sapma
TDK	Türk Dil Kurumu
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
WHO	World Health Organisation
ZSÖ-E	Ergenler İçin Zorbalık ve Siber Zorbalık Ölçeği

TABLolar LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Tablo 2.3.1.2.1. Uzman sayısına göre minimum <i>KGO</i> değerleri	15
Tablo 2.3.2.1.1. Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı değeri	17
Tablo 3.3.1. Okullara göre örnekleme alınan ergen sayıları	20
Tablo 4.1.1. Ergenlerin tanıtıcı özelliklerine ilişkin veriler	27
Tablo 4.2.2.1. Mağduriyet ölçeği için madde köklerinin ait olduğu kodlar ve faktörler	29
Tablo 4.2.2.2 Zorbalık ölçeği için madde köklerinin ait olduğu kodlar ve faktörler	30
Tablo 4.2.3.1.1. Mağduriyet alt ölçekleri için iç tutarlılık sonuçları	31
Tablo 4.2.3.1.2. Mağduriyet alt ölçekleri için faktör analizi sonuçları.....	32
Tablo 4.2.3.2.1. Zorbalık alt ölçekleri için iç tutarlılık sonuçları	33
Tablo 4.2.3.2.2. Zorbalık alt ölçekleri için faktör analiz sonuçları.....	34
Tablo 4.2.4.1. Mağduriyet ve Zorbalık alt ölçekleri için test-tekrar test sonuçları.....	35

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa

Şekil 3.1. Araştırma akış diyagramı	21
Şekil 3.2. Ergenler için zorbalık ve siber zorbalık ölçeği ölçüm modelinin kavramsal diyagramı	23

1. GİRİŞ VE AMAÇ

Büyüme ve gelişmenin hızlı olduğu 10-19 yaş arası kapsayan ergenlik dönemi, çocukluktan yetişkinliğe geçişin olduğu önemli bir dönemdir (Erkan, 2011). Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) 10-19 yaş arası “ergen” olarak nitelendirmektedir. Dünya nüfusunun yaklaşık %42’sini (yaklaşık 3 milyar) 25 yaş altı genç nüfus, genç nüfusun ise yaklaşık 1.2 milyarını 10-19 yaş arası ergenler oluşturmaktadır (WHO, 2018). Ülkemizde ise DSÖ verilerine göre nüfusun yaklaşık 13.3 milyonunu 10-19 yaş arası ergenlerin oluşturduğu bildirilmektedir (WHO, 2018).

Ergenlik dönemi, insanların bağımsız bireyler haline geldiği, yeni ilişkiler kurduğu, sosyal beceriler geliştirdiği ve hayatlarının geri kalanı boyunca sürececek davranışları öğrenebileceği yaşamın kritik ve zor zamanını kapsamaktadır (Arıkan ve ark., 2018). Geleceğimizi şekillendirecek olan ergenlerin sorunlarını doğru tanımlamak ve bu sorunların çözümüne ilişkin girişimlerde bulunmak önemlidir.

Ergenlerin karşılaştığı sorunlardan biri de zorbalıktır ve dünya genelinde önemli bir sorun haline gelmiştir (Thomas ve ark., 2018). Zorbalık, ergenlerin fiziksel ve psikososyal sağlıkları üzerinde olumsuz etkileri olan ciddi bir davranış problemidir (Han ve ark., 2018). Akran zorbalığı; *“kendini savunmada zorlanan bir öğrencinin, tekrarlayan biçimde bir veya birden fazla öğrenci tarafından kasıtlı olarak yapılan rahatsız edici davranışlara maruz kalması”* şeklinde tanımlanmaktadır (Olweus, 1993). Bu davranışlar fiziksel temas ve kelimelerle olabileceği gibi dışlama, yalnız bırakma ve dedikodu yayma şeklinde de olabilmektedir. Teknoloji alanındaki ilerlemeler ve ergenlerin teknolojiyi daha yaygın kullanmaları farklı bir tür zorbalığın görülmesine neden olmuştur. Siber zorbalık; *“bilgi ve iletişim teknolojileri aracılığıyla bir öğrenci ya da öğrenci grubu tarafından, diğer öğrencilere zarar vermek amacıyla, kasten ve tekrarlayıcı bir şekilde zarar veren davranışlar gösterilmesi”* şeklinde tanımlanmaktadır (Pişkin ve Ayas, 2007; Arıcak, 2009).

Zorbalık ile ilgili dünya çapında yapılan araştırmalar, zorbalığın dünya genelinde yaşanan bir sorun olduğunu göstermektedir. DSÖ 2016 yılında yayımladığı 44 ülkeyi kapsayan raporunda, 11, 13, 15 yaşındaki 220 bin ergenin zorbalığa maruz kalma oranının sırasıyla %13, %12, %8 olduğunu, siber zorbalık oranının ise tüm yaş grubunda %3 olduğunu belirtmiştir (WHO, 2016). Due ve ark. (2009) Güney Amerika ve Avrupa'da yaptıkları 35 ülkeyi kapsayan araştırmada, zorbalık oranının en düşük İsveç'te (erkek; %5.6, kız; %4.1), en yüksek ise Litvanya'da (erkek; %36.3, kız; %32.3) görüldüğünü belirtmişlerdir (Due ve ark., 2009).

Etkileri yaşam boyu süren zorbalık, ergenlerde fiziksel, psikolojik ve psikosomatik sorunlara neden olmaktadır (Vanderbilt ve Augustyn, 2010). Bunların yanı sıra zorbalık, ergenlerin gelişimini, aileyi ve toplum ruh sağlığını olumsuz yönde etkilemektedir (Ünal mış ve şahin, 2012). Zorbalığa maruz kalan veya zorbalık uygulayan ergenlerde depresyon, psikiyatrik problemler, ebeveyn ilişkilerinde sorunlar, suça meyilli olma, alkol-madde bağımlılığı ve intihar gibi sorunlar sık görülmektedir (Karataş ve Yayan, 2019). Yapılan çalışmalarda hem mağdur hem de zorba olan ergenlerin psikolojik ve fiziksel sağlıklarının kötü, akademik başarılarının ise düşük olduğu ve mağdur ergenlerde içselleştirilmiş davranışların (depresyon ve anksiyete), zorba ergenlerde ise dışsallaştırılmış davranışların (antisosyal davranışlar, bağımlılıklar ve dürtü kontrol bozuklukları) görüldüğü belirtilmektedir (Sabuncuoğlu ve ark., 2006; Vanderbilt ve Augustyn, 2010; Kowalski ve Limber, 2013).

Geniş kapsamlı ve çok boyutlu olan zorbalığın önlenmesi multidisipliner bir yaklaşım gerektirmektedir. Multidisipliner ekibin bir üyesi olan hemşirelerin sorumluluklarını içeren rapor Amerikan Pediatri Akademisi (AAP) tarafından yayımlamıştır. Bu raporda hemşirelerin, risk altındaki çocuk ve ailelerin belirlenmesi, öğrenci, aile ve okul çalışanlarının eğitilmesi, rol model olma, güvenli okul çevresinin oluşturulması gibi sorumluluklarının olduğu belirtilmiştir (AAP, 2008). Bu doğrultuda ilk adım sorunun doğru ve net bir şekilde belirlenmesidir. Sorunun doğru ve net bir şekilde belirlenmesi de uygun ölçüm araçlarıyla mümkün olmaktadır. Literatürde zorbalık ve siber zorbalık durumlarını ölçen Türk toplumuna uyarlanmış ölçüm araçları bulunmakla birlikte (Tolga ve ark., 2012; Atik ve Yerin Güneri, 2012; Peker ve ark., 2015; Gençdoğan ve Çıkrıkci, 2015; Küçük, 2016; Arslan, 2017), zorbalık ve siber zorbalık durumlarını birlikte ölçen Türk toplumuna uyarlanmış herhangi bir ölçüm aracına rastlanmamıştır.

Bu araştırmanın amacı, Ergenler İçin Zorbalık ve Siber Zorbalık leği'nin Türkçe geçerlilik ve güvenilirlik çalışmasının yapılarak literatüre kazandırılmasıdır.

2. GENEL BİLGİLER

2.1. ERGENLİK DÖNEMİ

Ergenlik kelimesi Latince “büyümek”, “gelişmek”, “olgunlaşmak” ve “yetişkinliğe doğru büyüyen” anlamlarına gelen “adolescere” fiilinden türetilmiştir (Aytekin Özdemir ve Köse, 2019). Bu yönüyle ergenlik, bir durumu ifade etmekten ziyade bir süreci ifade etmektedir. Bu süreç ergenlerde görülen hızlı beyin, vücut ve davranış gelişimi nedeniyle yaşam sürecinde kritik bir dönem olarak kabul edilmektedir (Yavuzer, 2005; Ball ve Bindler, 2014). Amerikan Psikiyatri Birliği (APA) yayımladığı sözlüğü’nde ergenlik dönemi; “*duygusal ve fiziksel gelişimin yol açtığı psikososyal ve cinsel olgunlaşma ile başlayan ve hızlı psikolojik, sosyal ve fiziksel değişimlerle karakterize, bireyin sosyal üretkenliğini ve bağımsızlığını kazandığı, belirli olmayan bir zamanda sona eren bir dönem*” olarak tanımlanmaktadır (Aytekin Özdemir ve Köse, 2019). DSÖ 2018 yılında yayımladığı raporunda, dünya genelinde 10-19 yaş arası 1.2 milyar ergenin yaşadığını belirtmektedir. Genel nüfus içindeki ergenlerin oranı düşük ve orta gelirli ülkelerde nüfusun dörtte birini oluştururken, sanayileşmiş yüksek gelirli ülkelerde ise bu oran yaklaşık %12 civarındadır (WHO, 2018). DSÖ 2016 verilerinde ülkemizde 13.3 milyon 10-19 yaş arası ergenin yaşadığını belirtmiştir (WHO, 2016). Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) 2017 verilerinde ise nüfusun yaklaşık 12.8 milyonunu 10-19 yaş arası ergenlerin oluşturduğunu bildirmektedir (TÜİK, 2017). Ergenlik dönemi psikososyal sınıflamaya göre, 11-14 yaş arası erken, 15-17 yaş arası orta ve 18-21 yaş arası ise geç ergenlik dönemi olmak üzere üç döneme ayrılmaktadır (Sevil, 2016; Arıkan ve ark., 2018).

Erken ergenlik dönemi (11-14 yaş): Ergenin ilgisi kendi bedenine yönelmiştir ve bedeninde oluşan değişikliklere uyum gösterme çabasıdır. Fiziksel özelliklerin yanı sıra bilişsel özelliklerinde hızla geliştiği, aileden bağımsız hareket etme isteğinin başladığı dönemdir (Sevil, 2016; Arıkan ve ark., 2018).

Orta ergenlik dönemi (15-17 yaş): Akran ilişkilerinin daha baskın olduğu bu dönemde ergenler aile üyeleriyle daha fazla çatışma yaşamaktadır. Fiziksel değişimlerin birçoğu bu dönemde sonuçlanmıştır ve ergen bedenindeki değişiklikleri daha az sorgulamaktadır. Ergenler daha çekici görünmek için bedenlerine fazla vakit ayırmaktadır. Ergenlik dönemlerinde görülen psikiyatrik bozukluklar daha çok orta ergenlik döneminde karşılaşıldığı için ailenin destekleyici ve güven verici yaklaşımları bu dönemde ergenin karşılaşılabileceği sorunları en aza indirgeyebilmektedir (Gözcü Yavaş, 2012; Sevil, 2016; Arıkan ve ark., 2018).

Geç ergenlik dönemi (18-21 yaş): Bu dönemde ergenler bazı rol ve sorumlulukları almak için çocukluk kimliklerinden kurtulup yetişkinlerin dünyasına adım atarlar. Ergenlerin akranlarıyla olan çalkantılı ilişkilerin azaldığı ve aile üyelerine tekrar bağlandıkları dönemdir (Gözcü Yavaş, 2012; Sevil, 2016; Arıkan ve ark., 2018).

2.1.1. Ergenlik Dönemi Fiziksel Gelişim

Fiziksel değişimler ergenlik döneminde görülen temel değişimlerden birisidir. Bu dönemde görülen fiziksel değişimler ergenler için hayati önem taşımaktadır. Bu dönemde ergenlerde boy uzaması, kilo artışı ve vücut yapısında olan değişimler gibi fiziksel değişiklikler görülmektedir. Görülen bu fiziksel değişiklikler sonrasında ergenler erişkin boyutlarına ulaşmaktadır (Akşit ve Koç, 2018).

Boy uzaması kızlarda yaklaşık 9-14 yaşlarında, erkeklerde ise yaklaşık 10-16 yaşlarında başlamaktadır. Kızlarda boy uzaması ergenliğin başında yani meme gelişiminin 2-3. evresinde doruğa ulaşırken, erkeklerde ise ergenliğin ortalarında yani testis gelişiminin 3-4. evresinde doruğa ulaşmaktadır. Kızlarda boy uzaması yaklaşık 15-16 yaşlarında sonlanırken, erkeklerde 17-18 yaşına kadar devam etmektedir. Ergenlik döneminde boy uzaması kızlarda yaklaşık 20-25 cm, erkeklerde ise 25-28 cm arasında olmaktadır (Chulani ve Gordon, 2014; Parlaz ve ark., 2016; Baş ve Bundak, 2016; Akşit ve Koç, 2018).

Ergenlik döneminde ağırlık artışı yaklaşık olarak boyun en hızlı uzadığı dönemden altı ay sonra hızlanmaya başlamaktadır. Bu dönemde kızlarda 16 kg artış olurken, erkeklerde 20 kg artış gerçekleşmektedir. Erkeklerde vücut ağırlığının artmasında iskelet kası büyük önem taşırken, kızlarda yağ dokusunun artması vücut ağırlığının artmasında önemli rol oynamaktadır (Chulani ve Gordon, 2014; Parlaz ve ark., 2016; Baş ve Bundak, 2016; Akşit ve Koç, 2018).

2.1.2. Ergenlik Dönemi Cinsel Gelişim

Erkeklerde cinsel gelişim pubik kıllanma, penis ve testis büyümesi süreçlerini içermektedir. Testislerde büyüme ortalama 12 yaşından itibaren görülmeye başlar. Testislerdeki büyümeyi takiben penis boyutundaki artış 12-18 ay sonra, pubik kıllanma ise 18-24 ay sonra gözlenmektedir. Erkeklerde prostat ve seminal vezikülerin büyümesi ile ejakulasyon meydana gelir. Ortalama 14 yaşlarında ilk bilinçli ejakulasyon görülmektedir. Aksillar kıllanma ise pubis kıllanmasından yaklaşık 2 yıl sonra görülmektedir (Abacı ve ark., 2014; Arıkan ve ark., 2018; Akşit ve Koç, 2018; Küçüköğlü ve Çelebi, 2019).

Kız çocuklarında meme gelişimi yaklaşık olarak 10-11 yaşlarında başlamakta ve 14 yaşlarında tamamlanmaktadır. Meme gelişimden yaklaşık 6-9 ay sonra pubik kıllanma görülmekte, aksillar kıllanma ise 10 yaşında olmaktadır. İlk menarş ortalama 12-13 yaşlarında görülmekte, klitoriste büyüme ve pubiste yağ depolanması görülmektedir (Abacı ve ark., 2014; Russell ve ark., 2017; Arıkan ve ark., 2018; Akşit ve Koç, 2018; Küçüköğlü ve Çelebi, 2019).

2.1.3. Ergenlik Dönemi Bilişsel Gelişim

Bilişsel gelişim, bireylerin yaşadıkları çevreleri tanımasını, anlamasını ve öğrenmesini sağlayan zihinsel süreçler olarak tanımlanmaktadır. Bilişsel gelişim ile ilgili kuramında Piaget 11-12 yaşlarından itibaren bireylerin soyut işlemler dönemine girdiklerini belirtmektedir. Piaget bu dönemde ergenlerin ihtimalleri sorguladığı, hipotez geliştirebildiği, daha sistematik düşündüğü, soyut kavramların (sevgi, ölüm, estetik değerler vb.) daha iyi anlaşıldığı ve tek bir konu yerine çeşitli konulara ilgi gösterdiklerini belirtmiştir (Törüner ve Büyükgönenç, 2017; Arıkan ve ark., 2018). Ayrıca bu dönemde beğenilme, önemsenme ve kabul görme ergenler için önem taşır (Grigorenko, 2017; Çobanoğlu ve Karabekiroğlu, 2018).

2.1.4. Ergenlik Dönemi Ahlaki Gelişim

Ahlak gelişimi ergenlerin hızlı bilişsel gelişimlerine paralel olarak gelişmeye başlamaktadır (Çobanoğlu ve Karabekiroğlu, 2018). Bu dönemde ergenlerde sosyal düzeni koruma ve sadakat oldukça önemlidir. Ergenler otoriteden bağımsız olarak kendi değer sistemlerini örgütler, bireysel haklara ve kanunlara eleştirel gözle bakabilirler (Törüner ve Büyükgönenç, 2017; Arıkan ve ark., 2018).

2.1.5. Ergenlik Dönemi Duygusal Gelişim

Yaşanan hızlı fizyolojik değişimler ergenlerin duygularını kontrol etmelerini güçleştirmektedir. Zıt duygular yaşayan ergen, bir gruba ait olmaya çalışırken sürekli yalnız kalmak isteyebilir, ebeveynlerinden uzaklaşmak isterken onlardan destek bekleyebilir ve geleceğiyle ilgili bazen umutlu bazen de karamsar olabilir. Ergenler ayrıca ani kararlar, çabuk sevinme, bir anda üzülme, öfke, hayal dünyasına dalma ve düşüncesizce davranışlarda bulunma gibi duygular sergileyebilirler (Rosenblum ve Lewis, 2003; Yavuzer, 2006). Ergenlerin yaşadıkları utangaçlık, pişmanlık ve mahcubiyet gibi duygular ergenlerin davranış ve düşüncelerine yön vermektedir. Ancak ergenler hassas bir benlik yapısına sahip olduklarından küçümseme, eleştirme ve reddetme gibi tutumlar ergenlerin öfkelenmesine neden olabilmektedir (Rosenblum ve Lewis, 2003).

2.1.6. Ergenlik Dönemi Psikososyal Gelişim

Ergenlerin önemli gelişimsel görevlerinden bir de sosyal kimliklerinin oluşmasıdır. Psikososyal gelişim kuramında Erikson, ergenlerin kimlik geliştirmeye karşı rol karmaşası döneminde olduğunu ve bu dönemde ergenin, hızlı fizyolojik değişimler yaşarken aynı zamanda gelecekteki eğitimi, kariyeri ve gelecekte kim olacağına dair karmaşalar yaşadığını belirtmektedir (Arıkan ve ark., 2018).

Ergenlerin sosyal kimlik gelişimlerinde akran ilişkileri önemli rol oynamaktadır. Ergenler sosyal davranışlarını ve genel görünümelerini akran gruplarından öğrenmektedir. Ergen akran grubunun onayı ile yeni rol ve davranışlarına uyum gösterirken kendini güvende hisseder. Ergenler için nasıl göründükleri de oldukça önemlidir. Kötü görünen bir leke veya kötü bir saç ergenlerin umutsuzluğa kapılmaları için yeterlidir. Bu nedenle ergenler akran grubu tarafından kabul edilen aksesuar, saç sitili ve giyim tarzını benimsemektedir (Törüner ve Büyükgöncü, 2017; Arıkan ve ark., 2018; Çobanoğlu ve Karabekiroğlu, 2018).

Ergenlerin bu dönemlerde akranlarıyla olan ilişkilerini olumlu geçirmeleri, yakın ilişkiler kurma, sosyal beceriler geliştirme ve özerkliğin kazanılmasına önemli katkılar sağlamaktadır. Ayrıca bu dönemde ergenlerin olumlu akran ilişkilerinin kişilik gelişimleri açısından oldukça önemli olduğu (Kulaksızoğlu, 2008), akranları ile olumlu ilişkiler kuran ergenlerin sağlıklı duygusal ve sosyal gelişim yaşadıkları bildirilmektedir (Bukowski ve Sippola, 2005).

Ergenlerin bir akran grubuna ait olma ve başka gruplara karşı kendini koruma gibi nedenlerden dolayı çete kurma ve çete aktivitelerine katılma gibi eğilimleri olabilmektedir. Ait oldukları akran/çete gruplarıyla çeşitli riskli davranışlar sergileyen ergenler, tütün, alkol ve uyuşturucu gibi zararlı ürün bağımlılıkları, şiddete eğilim, depresyon, kendine zarar verme gibi yıkıcı ruh sağlığı sorunları, yeme bozuklukları, zorbalık gibi risklerle karşı karşıya kalmaktadırlar (Çobanoğlu ve Karabekiroğlu, 2018). Ergenlerin karşılaştığı bu risklerin yanı sıra son zamanlarda teknolojinin de gelişmesiyle birlikte siber ortam arkadaşlıklarının artması, siber ortamda gruplara ait olma isteği, sosyal ağlarda beğeni alma isteği, kendisine bakılması ve onaylanma isteği gibi farklı sorunları beraberinde getirmektedir. Ergenlerin karşılaştığı bu riskler ergenlerin bilişsel, psikolojik ve sosyal yaşantılarında birçok soruna neden olmaktadır (Keser Özcan, 2018). Ergenler üzerinde 1982-2009 yılları arasında yapılmış çalışmalarını değerlendiren bir metaanalizde siber ortam kullanımının artmasının ergenlerde narsisizm puanlarında artışa neden olduğu belirtilmiştir. Ergenlerin siber ortamda yarattıkları ideal benlikleri beğeni aldıkça, kendilerini buna inandırmakta ve beğeni üzerine kurulu bir yaşam kurgulamaya başlamaktadırlar (Twenge ve Foster, 2010).

2.1.7. Ergenlik Döneminde Riskli Davranışlar

Ergenlik dönemi hızlı değişimlerin yaşandığı, genetik kaynaklı olmayan hastalıkların temellerinin oluştuğu ve sağlıklı bir yaşam için zemin hazırlandığı bir dönemdir. Bu dönemi diğer dönemlerden ayıran en önemli özelliklerden biri ergenlerin riskli davranışlara yatkın olmalarıdır. Bu dönemde ergenler, bağımlılıklar, şiddet, kaza ve yaralanmalar, istismar, düzensiz yaşam ve uyku, intihar eğilimi, cinsel yolla bulaşan hastalıklar ve zorbalık gibi riskli davranışlarla karşı karşıya kalmaktadırlar (Bebiş ve ark., 2015; Karataş ve ark., 2016; Okanlı ve Durmaz, 2019).

Düzensiz yaşam: Uyku düzensizliği, düzensiz beslenme ve egzersiz yapmama gibi riskli davranışlar ergenlerde obezite ile sonuçlanmaktadır (Okanlı ve Durmaz, 2019). Obez ergenlerin diğer ergenlere göre sosyal izolasyon, depresyon, insülin direnci gelişimi ve metabolik sorunlar gibi problemleri daha sık yaşadıkları, zorbalıkları karşılaştıkları ve stigmaya maruz kaldıkları belirtilmektedir (Ergin, 2014; WHOa, 2016; WHOb, 2016; USPSTF, 2017).

Şiddet, yaralanma ve intihar eğilimi: Ergenlerin bağımsızlık istekleri, ebeveynleriyle olan çatışmaları, yaşadıkları kimlik karmaşaları ve toplum içerisinde var olma çabaları

bazen olumsuz davranışlar sergilemelerine yol açabilmektedir. Ergenlerin sergiledikleri bu tavırlar yaralanma, intihar ve ölüm gibi sonuçlar doğurmaktadır (WHO, 2014). Kazalara bağlı ölümler arasında intihar ilk sırada yer alırken, bireyler arası görülen şiddet sonucu gerçekleşen ölüm ise beşinci sırada yer almaktadır (WHO, 2006).

Alkol, sigara ve madde kullanımı: Ergenler, akran baskısı ve bir grup tarafından kabul görülme istekleri nedeniyle alkol, sigara ve madde kullanımına yönelebilmektedirler (Okanlı ve Durmaz, 2019). Johnson ve ark. (2008) yaptıkları araştırmada akran baskısı ve düşük benlik saygısının sigara, alkol ve madde kullanımını arttırdığını belirtmiştir (Johnson ve ark., 2008).

Cinsel yolla bulaşan hastalıklar: Ergenlik döneminde hızlı fizyolojik ve hormonal değişimler ergenlerin güvensiz cinsel deneyimler yaşamalarına neden olmaktadır. Ergenlerin karşı cinse olan eğilimleri ve yetersiz bilgiye sahip olmaları istismara açık olmalarına neden olmaktadır. Ergenlik döneminde yaşanan erken ve riskli cinsel deneyimler, bu dönemde gebelik, annelik ve cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlar ile sonuçlanmaktadır (Okanlı ve Durmaz, 2019).

İnternet bağımlılığı: İnternetin her yaşta yoğun kullanılmasına karşın ergenlerin teknoloji ile büyümeleri ve teknolojiye daha yatkın olmaları ergenlerin internet bağımlılığı riskini arttırmaktadır (Karayağız Muslu ve Bolışık, 2009). Ülkemizde internet bağımlılığı prevalansının %6.6-15 arasında değiştiği bildirilmiştir (Öztürk ve ark., 2013; Şaşmaz ve ark., 2014). Yapılan çalışmalar da ergenlerde problemlerli internet kullanımının kişiler arası ilişkilerde bozulma, yalnızlık, sosyal izolasyon, utangaçlık, öfke, depresyon, kaygı bozukluğu, sigara, alkol ve madde kullanımı, düzensiz yaşam, düzensiz beslenme, uyku bozuklukları ve obeziteye yol açtığı belirtilmektedir (Kim ve ark., 2010; Ögel, 2012; Cömert ve Ziyalar, 2012; Siyez ve Baş, 2013).

Zorbalık: Ergenlerin en sık karşılaştığı riskli davranışlardan biri de zorbalıktır. Zorbalık, “daha güçlü birey veya grubun gücü daha az olan bireye veya gruba karşı kasıtlı ve tekrarlayıcı olarak yapılan psikolojik, zihinsel, fiziksel veya sosyal açıdan zarar vermeyi amaçlayan söz ve davranışlar” şeklinde tanımlanmaktadır (Volk ve ark., 2014). Zorbalığın ergenlerde posttravmatik stres bozukluğu, psikiyatrik problemler (depresyon, kaygı, yalnızlık vb.), düşük akademik başarı, yeme bozuklukları, şiddet ve intihar gibi problemlere yol açtığı belirtilmektedir (Karataş ve Yayan, 2019).

2.2. ZORBALIK KAVRAMI

Saldırganlığın bir alt boyutu olan proaktif saldırganlık olarak kabul edilen zorbalık dünya çapında bir sorun olarak kabul edilmektedir (Moore ve ark., 2017). Zorbalık, “*bir bireyin, diğer bir bireyin zarar görmesine veya rahatsız olmasına neden olan kasıtlı ve tekrarlayıcı saldırgan davranışlar sergilemesi*” olarak tanımlamaktadır (APA, 2019). Türk Dil Kurumu (TDK) ise zorbalığı, “*gücüne güvenerek hükmü altında bulunanlara söz hakkı ve davranış özgürlüğü tanımayan kişi ya da grup*” şeklinde tanımlamaktadır (TDK, 2019).

Zorbalığın görülme oranına ilişkin, Pişkin’in (2010) dünya genelinde yaptığı taramalarda mağdur öğrenci oranlarının %8-50 arasında, zorba öğrenci oranlarının ise %5-30 arasında değiştiği belirtilmiştir (Pişkin, 2010). DSÖ tarafından uluslararası düzeyde yapılan diğer bir araştırmada zorba davranışların en düşük Galler’de (kız: %13, erkek: %28), en yüksek ise Grönland’da (kız: %67, erkek: %78) olduğu, mağdur oranlarının ise en düşük İsveç’te (kız: %13, erkek: %15), en yüksek Grönland’da (kız: %72, erkek: %77) olduğu belirtilmiştir (WHO, 2004). Siyez ve ark. (2011) tarafından yapılan çalışmaya göre ergenlerin %3.7’sinin zorba, %26.9’unun mağdur, %60.8’inin zorba/mağdur grubunda yer aldığı, %8.6’sının ise zorba veya mağdur grubunda yer almadığı belirtilmiştir (Siyez ve ark., 2011). Alikışifoğlu ve ark. (2007) ergenler ile yaptığı çalışmada da ergenlerin %9.2’sinin zorba, %22’sinin mağdur ve %9.4’ünün de zorba/mağdur grubunda yer aldığı belirtilmiştir (Alikışifoğlu ve ark., 2007).

Saldırganlığın alt boyutunu oluşturan zorbalık, ergenler arasında akran (geleneksel) zorbalığı ve siber zorbalık olmak üzere iki şekilde görülmektedir. Her iki zorbalık türünde de fiziksel, sözel ve ilişkisel zorbalık türleri görülmektedir. Fiziksel zorbalık, vurma, itekleme, tekmeleme gibi şiddetin herhangi bir biçimi olan davranışları, sözel zorbalık, sataşma, sözlü tehdit, isim takma ve kötü sözler söyleme gibi davranışları, ilişkisel zorbalık ise, kasıtlı olarak etkinliklerden alıkoyma ve dedikodu yayma gibi davranışları içermektedir (Cenkseven ve ark., 2016).

2.2.1. Akran (Geleneksel) Zorbalığı

Zorbalık, başka bir kişiye zarar verme niyetiyle fiziksel veya psikolojik saldırganlıkla karakterize tekrarlayıcı güç kullanmaktır (Dale ve ark., 2014). Akran istismarı olarak da tanımlanabilen akran zorbalığı ise, kendisini savunamayan çocuk veya ergenin, öğrenci

ya da öğrenci grupları tarafından tekrarlayıcı ve kasıtlı olarak yapılan zarar verici davranışlara maruz kalması olarak tanımlanmaktadır. Akran zorbalığı fiziksel (çarpma, itme, tekmeleme), sözel (tehdit etme, alay etme, sataşma) ve ilişkisel (dışlama, dedikodu yayma) şeklinde görülmektedir (Olweus ve Limber, 2010). Olweus, bir eylemin zorbalık olarak değerlendirilebilmesi için üç özelliği barındırması gerektiğini belirtmiştir. Bu özellikler; mağdura yönelik saldırgan davranışların olması, zorba ile mağdur arasında orantısız gücün olması ve davranışların süreklilik göstermesidir. Akran zorbalığında ergenler mağdur, zorba ve zorba/mağdur olmak üzere üç şekilde rol almaktadırlar. Zorba kişiler; zorbalığı başlatan ve lider rol üstlenen kişiler, mağdur kişiler; zorbalığa uğrayan kişiler, zorba/mağdur kişiler ise hem zorbalığa maruz kalan hem de zorbalık yapan kişilerdir (Karatoprak ve Özcan, 2017).

Akran zorbalığının sıklığı ile ilgili yapılan ve 40 ülkeyi kapsayan çalışmada ergenlerin %26'sının mağdur, zorba ve zorba/mağdur olduğu belirtilmiştir. Bu çalışmada Türkiye örneğinde kızlarda zorbalık oranının %28.7, erkeklerde %36.4 olduğu bildirilmiştir (Craig ve ark., 2009). Ülkemizde yapılan çok merkezli bir çalışmada ise ergenlerin %35'inin mağdur, %30.2'sinin zorba ve %6.2'sinin de zorba/mağdur rollerinde olduğu belirtilmiştir (Pişkin, 2010).

Akran zorbalığının görülme oranı ülkeler arası farklılık göstermekle birlikte dünyada ve ülkemizde yaygınlaştığı ve ergenler üzerindeki etkileri göz önüne alındığında çözümlenmesi gereken önemli bir sorun haline geldiği açıktır. Yapılan çalışmalarda zorbalık davranışı gösteren kişilerin uzun dönemde psikotik belirtiler ve suç davranışları gösterdiği, ayrıca zorbalık davranışı sergileyen ergenlerde düşük akademik başarı, işsizlik, alkol-madde kullanımı, silah taşımada artış olduğu ve intihar etme oranının da daha yükseldiği belirtilmektedir (Ttofi ve ark., 2011; Wolke ve Lereya, 2015). Bununla birlikte çocukluğunda zorbalık davranışları sergileyen kişilerin çocuklarında da zorbalık davranışlarının görüldüğü belirtilmektedir (Klomek ve ark., 2015).

Akran zorbalığına uğrayan ergenlerde ise nedeni bulunamayan karın ağrısı, baş ağrısı, uykuya dalma problemleri ve kâbus görme, kaygı, depresyon ve intihar düşüncesinde artma sık görülmektedir. Erkek mağdurlarda mağdur olmayanlara göre intihar düşüncesinde 2.5 kat artış varken, kız mağdurlarda bu oran mağdur olmayanlara göre 4 kat daha fazladır. Uzun dönemde mağdurlarda uyum bozuklukları, düşük akademik başarı, düşük benlik saygısı, içe kapanıklık, sosyal ilişki kuramama, suça bulaşma, alkol

ve madde bağımlılıkları görülmektedir (Hinduja ve Patchin, 2010). Zorba/mağdurlarda ise kısa ve uzun dönemde diğer gruplara göre daha yüksek silah taşıma oranı, dışlanma, davranış bozuklukları, silahlı okul baskını, alkol ve madde kullanımı, depresyon ve kaygı bozuklukları görülmektedir (Klomek ve ark., 2015).

2.2.2. Siber Zorbalık

Günümüzde hızla gelişen teknoloji toplumsal hayatta duygularımızı, davranışlarımızı ve düşüncelerimizi değiştirmekte ve etkilemektedir. Teknoloji'nin bu denli hızlı gelişmesi genç kuşakların yaşamlarının ayrılmaz bir parçası olmasına neden olmuştur. Teknoloji araçları ergenlere bilgiye ulaşma, ödevlerini rahatlıkla yapabilme, duygularını ve düşüncelerini ifade edebilme, tanınma korkusu olmadan sosyal arkadaşlıklar kurma ve kendini istediği gibi gösterebilme gibi imkanlar sağlamaktadır. Teknolojinin getirdiği bu yararların yanı sıra getirdiği zararlarda bulunmaktadır. Teknolojinin getirdiği olumsuz sonuçlardan biri de zorbalığın bir türü olan "siber zorbalıktır" (Yaman ve Peker, 2012). Siber zorbalık "*elektronik her türlü iletişim aracı (İnternet, cep telefonu, e-posta, sosyal medya vb.) kullanılarak kendini savunamayacak masum bir kurban/mağdura yönelik kötü niyetle ve tekrar tekrar yapılan saldırganca eylemler*" olarak tanımlanmaktadır (Smith ve ark., 2008).

Willard (2007), siber zorbalığı yedi kategoride açıklamıştır;

1. ***Kızdırma (Flaming)***: Çevrimiçi ortamlarda başkalarının görebileceği şekilde saldırı ve şiddet içeren tehditler söyleyerek kavga çıkarmaya çalışılmasıdır.
2. ***Rahatsız etme (Harrashment)***: Başkalarının göremeyeceği şekilde tehdit içeren mesajların gönderilmesidir.
3. ***İftira (Denigration)***: Başkalarının özel durumları hakkında ve ona zarar verebilecek konuşmaların çevrimiçi ortamlarda başkalarına yollanmasıdır.
4. ***Kimliğine bürünme (Impersonation)***: Mağdurun hesaplarına girilerek ona zarar verebilecek paylaşımlarda bulunmasıdır.
5. ***Yayma ve kandırma (Outing and trickery)***: Başkası hakkında özel durumların veya kişisel bilgilerin yayılmasıdır.
6. ***Dışlama (Exclusion)***: Mağdurun çevrimiçi ortamlarda gruplara veya oyunlara alınmamasıdır.

7. İnternet tacizi (Cyberstalking): Mağdurun fotoğraflarının veya videolarının çekilip zarar verebilecek şekilde kullanılması ve cinsel içerikli resimlerin/videoların mağdura gönderilmesi durumudur.

Yapılan ulusal ve uluslararası çalışmalarda siber zorbalığın ergenler arasında yaygın olduğu ve çalışmanın yapıldığı bölgeye göre farklılık gösterdiği belirtilmektedir. Uluslararası çalışmalarda siber zorbalığın %4-33.7 arasında, siber mağduriyetin ise %5.5-49.5 arasında olduğu bulunmuştur (Riebel ve ark., 2009; Mışna ve ark., 2009; NCES, 2014; Hinduja ve Patchin, 2017). Ülkemizde siber zorbalık ile ilgili yapılan araştırmalara bakıldığında zaman; siber zorbalık oranının %6.6-56.6 arasında, siber mağduriyet oranının ise %6.4-65.5 arasında olduğu belirtilmiştir (Erdur Baker ve Kavşut, 2007; Evegü, 2014; Baştürk Akça ve ark., 2015; Uludaşdemir, 2017).

Siber zorbalığa maruz kalan ergenlerde depresyon, yalnızlık, okul şiddeti, korku, öfke, değersiz hissetme, karın ağrısı, baş ağrısı, uyku problemleri, akademik başarıda düşüklük, düşük benlik saygısı, alkol-madde bağımlılığı, intihar düşüncesi, arkadaşlara, aileye ve kendine yönelik zarar verme davranışları görülmektedir (Sourander ve ark., 2010; Kestel ve Akbıyık, 2016; Hinduja ve Patchin, 2017). Siber zorbalık yapan ergenlerde ise, depresyon, intihar, silah taşıma, antisosyal davranışlar, dürtü-kontrol bozuklukları, korku, öfke nöbetleri, özgüven eksikliği, istismar öyküsü, ev-okuldan kaçma gibi davranışlar görülmektedir (Baker, 2010; Hinduja ve Patchin, 2017).

2.2.3. Zorbalığı Önlemede Hemşirenin Rollerini

Zorbalık geniş kapsamlı, çok boyutlu ve önlenmesinde multidisipliner bir yaklaşım sergilenmesi gereken bir sorundur. Zorbalığın erken dönemde belirlenip müdahale edilmesine hemşirelere önemli roller düşmektedir. Amerikan Pediatri Akademisi (AAP) tarafından okulda şiddet olaylarında hemşirelerin sorumluluklarını içeren rapor yayımlamıştır. Bu raporda hemşirelerin, risk altındaki çocuk ve ailelerin belirlenmesi, öğrenci, aile ve okul çalışanlarının eğitilmesi, rol model olma, güvenli okul çevresinin oluşturulması gibi sorumluluklarının olduğu belirtilmiştir (AAP, 2008). Hemşireler baş ağrısı, karın ağrısı, kusma, uyku düzensizlikleri, dikkat eksikliği, idrar problemleri ve gece kâbusları gibi belirtileri nedeniyle sık sık devamsızlık yapan ergenleri erken dönemde belirleyip müdahalede bulunmalıdır (Shetgiri, 2013). Zorbalık davranışları sergileyen ve mağdur olan ergenleri belirlemek için hemşireler ergenlere dolaylı sorular yönelmeli; *“arkadaş ilişkilerinin nasıl olduğu, okulunu sevip sevmeyeği, grup*

oyunlarına katılıp katılmadığını, bilgisayar veya telefon kullanıp kullanmadığı, sanal ortamda arkadaşlarının olup olmadığı” ve aldığı cevaplar neticesinde hemşirelik yaklaşımlarını planlamalıdır. Ayrıca fiziksel zorbalığa maruz kalan ergenlerin belirlenmesinde morluklar, yırtık giysiler, aileden sürekli para isteme ve değerli eşyalarını sık kaybetme gibi belirtilerde sorgulanmalıdır (Dolgun, 2018; Karataş ve Yayan, 2019). Hemşireler ergenleri aile ve okul çalışanları ile birlikte zorbalık açısından değerlendirmeli, kaynaklarını ergenlerin sağlığını korumaya ve geliştirmeye yönelik kullanmalıdır. Ayrıca hemşireler ailelere ergenlerle vakit geçirmeleri ve onlara destek olmaları konusunda bilgi vermelidir (Georgiou, 2008; Dolgun, 2018; Karataş ve Yayan, 2019).

2.3. ÖLÇEK GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK ÇALIŞMALARI

Bir değişkenin (durum, tutum, davranış vb.) gerçek değerini ölçen ölçme aracının geçerli ve güvenilir olması gerekmektedir. Geçerlik, bir ölçme aracının ölçülmek istenen değişkeni diğer değişkenlerle karıştırmadan doğru olarak ölçmesidir. Güvenirlilik ise ölçme aracının birden çok kez aynı bireylere uygulanması durumunda ölçme aracından beklenen sonuçların benzer olmasıdır. Diğer bir deyişle ölçme aracının değişkeni tutarlı bir şekilde ölçebilmesidir (Heale ve Twycross, 2015; Özdamar, 2017; DeVellis, 2017; Alpar, 2018; Esin, 2018).

2.3.1. Geçerlik

Bir ölçüm aracının istenen özelliği, ne kadar doğru ölçtüğünü göstermektedir. Bir veri toplama aracı yalnızca planlanan özellikleri ölçüyor olmalıdır. Dil geçerliği, kapsam/içerik geçerliği ve yapı geçerliği sık kullanılan geçerlik türleridir (Garson, 2013; Heale ve Twycross, 2015; Özdamar, 2017; DeVellis, 2017; Alpar, 2018; Esin, 2018).

2.3.1.1. Dil Geçerliği

Ölçüm aracının her iki dilde de ölçülmek istenen özelliği ölçüp ölçmediğini göstermektedir. Dil geçerliğini belirlemek için; ölçeğin her iki dili iyi bilen uzmanlar tarafından çeviri-tekrar çevirilerinin yapılması ve daha sonra bağımsız bir uzman tarafından ölçeğin çevirisinin, ölçeğin orijinalindeki madde ifadelerine karşılık gelip gelmediğini değerlendirilmesi istenmektedir (Özdamar, 2017; Alpar, 2018; Çapık, 2018; Esin, 2018).

2.3.1.2. Kapsam/İçerik Geçerliği (Content Validity)

Ölçekteki maddelerin ölçülmek istenen değişken alanını temsil edebilme yeterliliğinin olup olmadığını göstermektedir. Eğer ölçekteki maddeler ilgili madde evrenini iyi bir şekilde örnekliyor ise ilgili ölçeğin kapsam geçerliğine sahip olduğu söylenir (Tavşancıl, 2010; Garson, 2013; Heale ve Twycross, 2015; Özdamar, 2017; DeVellis, 2017; Alpar, 2018; Esin, 2018).

Kapsam geçerliğinin saptanmasında uzman görüşüne başvurma (Lawshe tekniği) yöntemi kullanılmaktadır. Uzman görüşüne başvurma kapsam geçerliğinin saptanmasında etkili bir yöntemdir. Bu yöntemde uzman sayısının 5 ile 40 arasında olmasının uygun olduğu belirtilmektedir. Bu süreçte uzmanlardan ölçeğin ilgili alanı kapsayıp kapsamadığı, dil, kültür ve bilimsel açıdan uygun olup olmadığının değerlendirilmesi istenmektedir. Uzmanların herhangi bir maddeye ilişkin görüşleri toplanarak kapsam geçerlik oranları (*KGO*) hesaplanmaktadır. *KGO*'nun minimum değerleri uzman sayısına göre değişmektedir (Tablo 2.3.1.2.1) (DeVellis, 2017; Alpar, 2018; Esin, 2018).

Tablo 2.3.1.2.1. Uzman sayısına göre minimum *KGO* değerleri

Uzman Sayısı	Minimum Değer	Uzman Sayısı	Minimum Değer
5	0.99	13	0.54
6	0.99	14	0.51
7	0.99	15	0.49
8	0.78	20	0.42
9	0.75	25	0.37
10	0.62	30	0.33
11	0.59	35	0.31
12	0.56	40+	0.29

2.3.1.3. Yapı Geçerliği (Construct Validity)

Bir ölçme aracının ölçtüğünü iddia ettiği özelliği ölçme derecesi olarak tanımlanmaktadır. Yapı geçerliğinin saptanmasında; bilinen grup karşılaştırması, bileşen ve ayırt eden geçerlik, hipotezin test edilmesi ve faktör analizi gibi teknikler kullanılmaktadır (Tavşancıl, 2010; Garson, 2013; Heale ve Twycross, 2015; Özdamar, 2017; DeVellis, 2017; Alpar, 2018). Yapı geçerliğinin saptanmasında bu teknikler içinde en sık kullanılan yöntem faktör analizidir (Çapık, 2014; Özdamar, 2017; DeVellis, 2017; Alpar, 2018).

2.3.1.3.1. Faktör Analizi

Aynı yapıyı ölçen birbirleri ile ilişkili çok sayıdaki ölçek maddelerinin aralarındaki ilişkiyi temel alarak, az sayıda kavramsal olarak anlamlı yeni faktörler/alt boyutlar bulmayı amaçlayan çok değişkenli istatistiksel bir yöntemdir (Çapık, 2014; Özdamar, 2017; DeVellis, 2017; Alpar, 2018).

Faktör analizinden önce örneklem yeterliliğinin ve değişkenler arası korelasyon katsayılarının anlamlılığının test edilmesi gerekmektedir. Kaiser-Meyer-Olkin (*KMO*) katsayısı ile analizde örneklemin yeterli olup olmadığına karar verilmektedir. *KMO* katsayısı “1.00-0.90 mükemmel”, “0.89-0.80 çok iyi”, “0.79-0.70 iyi”, “0.69-0.60 orta”, “0.59-0.50 zayıf” ve “0.50’nin altı kabul edilemez” şeklinde değerlendirilmektedir. Bartlett Küresellik Testi (*BTS*) ise değişkenler arası korelasyon katsayılarının anlamlılığını değerlendirmek için kullanılmaktadır. Elde edilen *p* değerinin önemli olması analiz için korelasyon matrisinin uygun olduğu anlamına gelmektedir. Aralarında yüksek ilişki belirlenen maddeler gruplanmakta ve toplam test puanını etkileyen temel faktörler bulunmaktadır. Bulunan her alt faktörün/boyutun teorik yapıyı (kavramı/boyutu) temsil ettiği kabul edilmektedir. Bartlett testinin anlamlı olması ölçeğin faktör analizi için uygun olduğunu göstermektedir (Field, 2009; Tavşancıl, 2010; Çakmur, 2012; Garson, 2013; Çapık, 2014; Heale ve Twycross, 2015; Çelik ve Yılmaz, 2016; Özdamar, 2017; DeVellis, 2017; Alpar, 2018).

Örneklem büyüklüğü ve verilerin faktör analizi için uygunluğu test edildikten sonra faktör analizi yapılmaktadır. Açıklayıcı Faktör Analizi (*AFA*) ölçüm aracının faktör sayısını belirleyen bir süreçtir. *AFA* sonucunda varyans oranının yüksek olması ölçeğin faktör yapısı gücünün yüksek olduğunu gösterir. Açıklanan toplam varyansın %50’nin üzerinde olması güçlü bir yapı geçerliğinin olduğunu göstermektedir (Field, 2009;

Tavşancıl, 2010; Çakmur, 2012; Garson, 2013; Çapık, 2014; Heale ve Twycross, 2015; Çelik ve Yılmaz, 2016; Özdamar, 2017; DeVellis, 2017; Alpar, 2018).

2.3.2. Güvenirlilik

Bir ölçüm aracı ile farklı zamanlarda yapılan ölçümler arasında benzer sonuçların alınmasıdır. Ölçme aracındaki maddelerin tutarlılığı, ölçme aracındaki maddelerin birbirleriyle olan ilişkisini göstermektedir. Ölçme aracının güvenirliliğini belirlemek için birden fazla yöntem bulunmaktadır. Bu yöntemlerin hangisinin kullanılacağı madde puanlarının araştırma koşullarına, ölçeğin hipotezlerine, amacına ve doğasına bağlı olarak değişmektedir (Garson, 2013; Heale ve Twycross, 2015; Özdamar, 2017; DeVellis, 2017; Alpar, 2018; Esin, 2018).

2.3.2.1. Cronbach Alpha İç Tutarlık Katsayısı

Cronbach alpha iç tutarlık katsayısı, bir ölçeğin iç tutarlılığını gösteren bir güvenirlilik değeridir. Ölçek maddelerinin birbirleri ile ne kadar tutarlı oldukları ve ne kadar bağdaşık bir grup oluşturdukları hakkında bilgi vermektedir. Cronbach alfa iç tutarlık katsayısının yüksekliği, ölçülmek istenilen özellik alanının ne derece bağdaşık olduğunu göstermektedir. Ölçeğin güvenilir kabul edilebilmesi için Cronbach alfa iç tutarlık katsayısının 0-1 arasında ve 1'e yakın olması (" $\alpha < 0.40$ güvenilir değil", " $0.40 \leq \alpha < 0.60$ düşük güvenirlilik", " $0.60 \leq \alpha < 0.80$ oldukça güvenilir", " $0.80 \leq \alpha \leq 1.00$ yüksek derecede güvenilir") gerekmektedir (Field, 2009; Tavşancıl, 2010; Çakmur, 2012; Garson, 2013; Çapık, 2014; Heale ve Twycross, 2015; Çelik ve Yılmaz, 2016; Kılıç, 2016; Özdamar, 2017; DeVellis, 2017; Alpar, 2018).

Tablo 2.3.2.1.1. Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı değeri

Cronbach Alfa	İç Tutarlılık
$\alpha < 0.40$	Güvenilir değil
$0.40 \leq \alpha < 0.60$	Düşük güvenirlilik
$0.60 \leq \alpha < 0.80$	Oldukça güvenilir
$0.80 \leq \alpha \leq 1.00$	Yüksek derecede güvenilir

2.3.2.2. Test-Tekrar Test Güvenirliği

Bir ölçeğin tutarlığı aynı bireylere farklı zamanlarda yapılan ölçüm sonuçlarının birbirine benzerliği ile belirlenir. Bu yöntemde, zamana karşı değişmezlik ölçütünde ölçeğin istikrarlılığı değerlendirilir. Aynı kişilere farklı zamanlarda uygulanan aynı ölçme aracına bireylerin verdiği cevapların tutarlı olması ölçeğin zamana karşı değermezliğini gösterir (Field, 2009; Tavşancıl, 2010; akmur, 2012; Garson, 2013; apık, 2014; Heale ve Twycross, 2015; elik ve Yılmaz, 2016; Özdamar, 2017; DeVellis, 2017; Alpar, 2018). Literatürde test-tekrar test güvenirliği için ölçek uygulandıktan sonra en az 15 gün geçmeli ve 30'dan fazla bireye ulaşılması gerektiği önerilmektedir (Heale ve Twycross, 2015; DeVellis, 2017).

2.3.2.3. Sınıf İçi Korelasyon Katsayısı (SKK)

Bir ölçümün güvenilir olmasının koşulu aynı gözlemciyle ya da aynı ölçüm aracıyla, benzer koşullar altında, aynı hedef kitleden aynı yanıtların alınmasıdır. Aynı hedef kitleden elde edilen çoklu ölçümlerin uyumunun değerlendirilmesinde sınıf içi korelasyon katsayısı (SKK) kullanılmaktadır. SKK aynı sınıfa ait ölçümler arasındaki ilişki miktarını belirlemektedir. SKK katsayısı “<0.50 zayıf güvenirlik”, “0.50-0.75 orta düzeyde güvenirlik”, “0.75-0.90 iyi düzeyde güvenirlik” ve “0.90> mükemmel düzeyde güvenirlik” şeklinde değerlendirilmektedir (Terry ve ark., 2016).

3. GEREÇ VE YÖNTEM

3.1. ARAŞTIRMANIN ŞEKLİ

Metodolojik nitelikte planlanan bu araştırmada Ergenler İçin Zorbalık ve Siber Zorbalık Ölçeği (ZSÖ-E)'nin Türkçe geçerlik ve güvenilirliği incelenmiştir.

3.2. ARAŞTIRMANIN YAPILDIĞI YER VE ÖZELLİKLERİ

Bu çalışma Kocasinan ve Melikgazi merkez ilçelerinde bulunan Kayseri İl Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı ilköğretim ikinci kademe (ortaokul) ve ortaöğretim (lise) kurumlarının 7-12. sınıflarında öğrenim gören 12-18 yaş arası ergenler ile yürütülmüştür. Kocasinan ve Melikgazi ilçelerinde 84 lise ve 138 ortaokul bulunmaktadır.

3.3. ARAŞTIRMANIN EVREN VE ÖRNEKLEMİ

Araştırmanın evrenini, 2018-2019 eğitim öğretim yılında Kayseri İl Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı merkez ilçelerdeki ilköğretim ikinci kademe ve ortaöğretim kurumlarının 7-12. sınıflarında öğrenim gören 12-18 yaş arası ergenler oluşturmaktadır.

Ölçek uyarlama çalışmalarında örnekleme alınacak birey sayısının ölçekteki madde sayısının yaklaşık 20 katı olması önerilmektedir (DeVellis, 2017; Özdamar, 2017; Alpar, 2018). Bu nedenle araştırma örneklemine ölçekteki madde sayısının 20 katının alınması planlanmış ($20 \times 26 = 520$) ve veri kaybı olabileceği göz önüne alınarak araştırmaya katılmayı kabul eden 600 ergen araştırma kapsamına alınmıştır.

Araştırma kapsamına alınacak kurumlar öncelikle okul türüne (ilköğretim ve ortaöğretim) göre tabakalanmış olup her okul türünden ikişer okul basit rastgele örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. Bu doğrultuda Kayseri İl Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı Besime Özderici Ortaokulu (Melikgazi), Mustafa Eminoğlu Anadolu Lisesi (Melikgazi), Mustafa Eraslan Anadolu Lisesi (Melikgazi) ve Kadir Has Ortaokulu (Kocasinan) kurumları araştırma kapsamına alınmıştır.

Araştırma kapsamına dahil edilen kurumlarda öğrenim gören ergenler öncelikle cinsiyet ve yaş grubuna göre tabakalanmış, daha sonra her bir öğrenciye numara verilmiş ve basit rastgele örnekleme yöntemi ile araştırma kapsamına alınacak öğrenciler seçilmiştir. Kurumlara göre örnekleme dahil edilen ergen sayısı Tablo 3.1’de gösterilmiştir.

Tablo 3.3.1. Kurumlara göre örnekleme alınan ergen sayıları

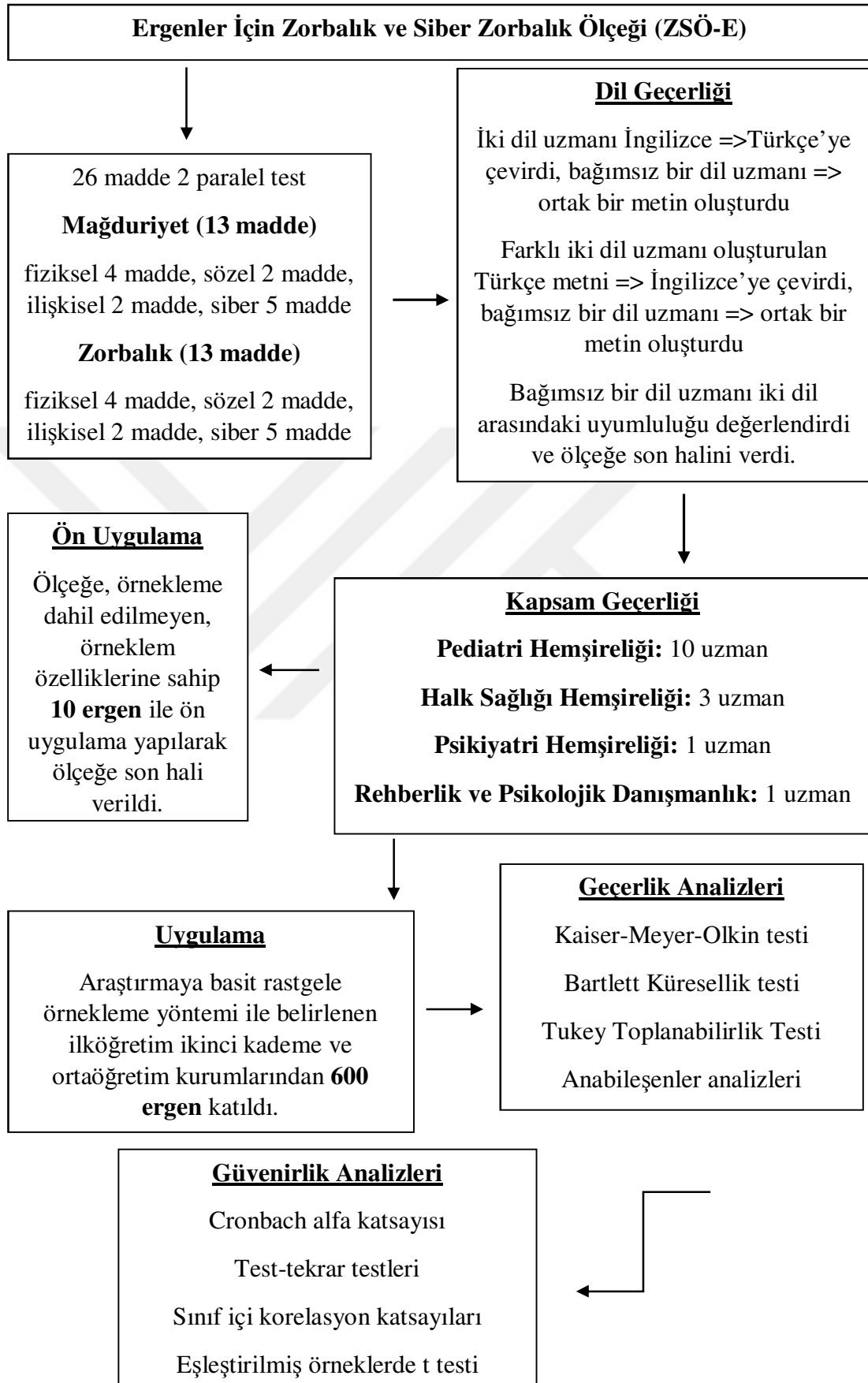
Okul	Toplam ergen sayısı	Örnekleme alınan ergen sayısı
Besime Özderici Ortaokulu	1054	116
Kadir Has Ortaokulu	1418	156
Mustafa Eminoğlu Anadolu Lisesi	1672	184
Mustafa Eraslan Anadolu Lisesi	1309	144
Toplam	5453	600

3.3.1. Araştırmaya Alınma Kriterleri

- 12-18 yaş arası olan,
- Zihinsel engeli olmayan,
- Türkçe konuşabilen, okuyabilen ve yazabilen,
- Ebeveyni araştırmaya katılmasına izin veren,
- Araştırmaya katılmayı kabul eden ergenler araştırma örneklemini oluşturmuştur.

3.4. VERİLERİN TOPLANMASI

Araştırmanın verileri gerekli izinler alındıktan sonra, Nisan-Haziran 2019 tarihleri arasında araştırma kapsamına alınan kurumlarda öğrenim gören ve araştırma kriterlerine uyan ergenler ile anket yöntemi kullanılarak toplanmıştır. Veriler, Ergen Tanıtıcı Form (Ek 1) ve Ergenler İçin Zorbalık ve Siber Zorbalık Ölçeği (ZSÖ-E) (Ek 2) ile toplanmıştır.

Şekil 3.1. Araştırma akış diyagramı

3.4.1. Veri Toplama Araçları

3.4.1.1. Ergen Tanıtıcı Form (Ek 1)

Bu form; ergenlerin (yaş, cinsiyet, sınıf, gelir durumu, akademik başarı durumu, aile tipi, yardımcı araç-gereç kullanımı vb.) tanıtıcı özelliklerine ilişkin sorulardan oluşmaktadır. Ergenlerin akademik başarı düzeyleri ülkemizde Millî Eğitim Bakanlığı'nın Orta Öğretim Kurumları Sınıf Geçme ve Sınav Yönetmeliği esas alınmış olup, 85.00-100 Pekiyi, 70.00-84.99 İyi, 60.00-69.99 Orta, 50.00-59.99 Geçer ve 0-49.99 Geçmez şeklinde değerlendirilmiştir (TCMEB, 2018).

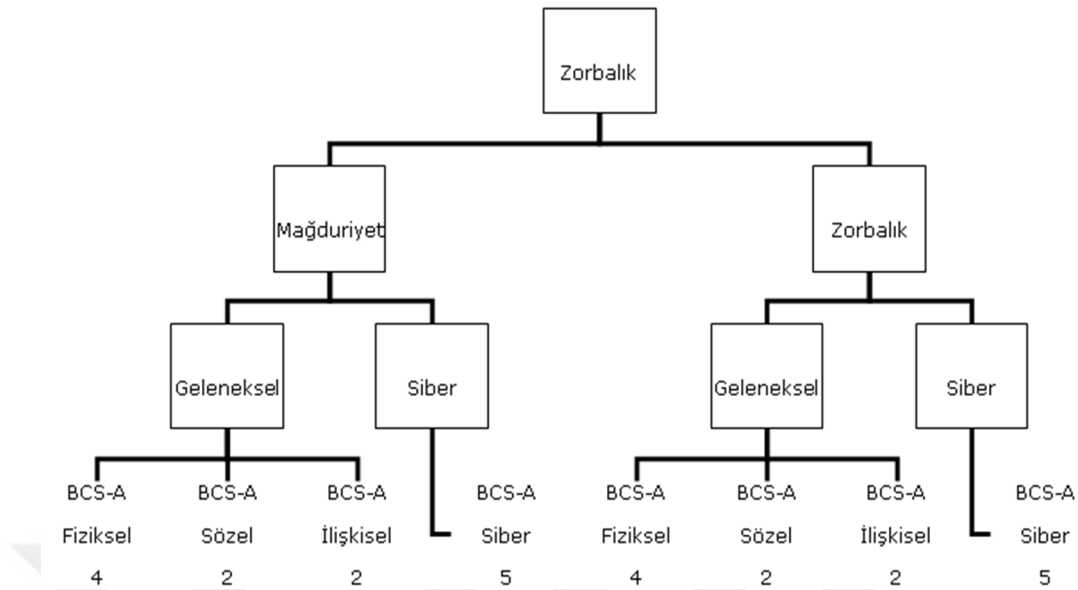
3.4.1.2. Ergenler İçin Zorbalık ve Siber Zorbalık Ölçeği (ZSÖ-E)- (Bullying and Cyberbullying Scale for Adolescents (BCS-A)) (Ek 2)

Bu ölçek, 12-18 yaş arasındaki ergenlerin zorbalık ve mağduriyet durumlarını değerlendirmek amacıyla Thomas ve ark. tarafından 2018 yılında geliştirilmiştir (Thomas ve ark., 2018). Geliştirilen taslak ölçek her biri 20 maddeden oluşan paralel (mağduriyet ve zorbalık) iki alt ölçekten oluşmaktaydı. Yapılan analizler sonucunda ölçeğin son hali her biri 13 maddeden oluşan iki paralel test ve 4 sabit alt ölçek olarak geliştirilmiştir.

Paralel testler mağduriyet ve zorbalık ölçekleri olup, alt ölçekler ise fiziksel, sözel, ilişkisel ve siber ölçeklerinden oluşmaktadır. Fiziksel, sözel ve ilişkisel alt ölçekleri çevrimdışı; siber alt boyutu çevrim içi davranışlar olarak isimlendirilmektedir. Her bir alt ölçeğin puanı, o alt ölçekteki sorulardan alınan toplam puanın soru sayısına bölünmesiyle elde edilmektedir.

Ölçeğin orijinalinde cronbach alfa katsayıları mağduriyet alt ölçeği için fiziksel 0.72, sözel 0.92, ilişkisel 0.66 ve siber 0.83 iken, zorbalık alt ölçeği için ise fiziksel 0.69, sözel 0.92, ilişkisel 0.69 ve siber 0.92 olarak belirtilmiştir.

Ergenler için zorbalık ve siber zorbalık ölçeğinin kavramsal diyagramı Şekil 3.2'de verilmiştir.

Şekil 3.2. Ergenler için zorbalık ve siber zorbalık ölçeği ölçüm modelinin kavramsal diyagramı

3.5. ERGENLER İÇİN ZORBALIK VE SİBER ZORBALIK ÖLÇEĞİ GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK SÜRECİ

Ergenler İçin Zorbalık ve Siber Zorbalık Ölçeği (ZSÖ-E)'nin geçerlik ve güvenirlik süreci dil geçerliği, kapsam geçerliği, pilot uygulama, uygulama ve psikometrik analiz olmak üzere beş aşamada gerçekleştirilmiştir.

3.5.1. Dil Geçerliği

Ölçeğin dil geçerliliği için dil uzmanları tarafından ölçeğin çeviri-tekrar çevirileri yapılmış ve bağımsız bir dil uzmanı tarafından ölçeğin çevirisinin, ölçeğin orijinalindeki madde ifadelerine karşılık gelmesi açısından değerlendirilmesi yapılmıştır.

3.5.2. Kapsam Geçerliği

Ölçeğin dil geçerliği sağlandıktan sonra, kapsam geçerliği için alanında uzman (Pediatri Hemşireliği 10, Halk Sağlığı Hemşireliği 3, Psikiyatri Hemşireliği 1, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık 1) 15 araştırmacının görüşüne sunulmuştur. Ölçek maddelerinin anlaşılabilirlik, dil uygunluk, bilimsel uygunluk ve kültürel uygunluk açısından değerlendirmeleri için ölçeğin İngilizce ve Türkçe formları e-posta yolu ile uzmanlara gönderilmiştir. Uzmanlardan ölçekteki her bir maddeyi 1-4 arasında (1= uygun değil, 2= kısmen uygun, 3= uygun, 4= tamamen uygun) puan vererek ölçek maddelerini

değerlendirmeleri istenmiştir. Uzmanlardan gelen cevaplar doğrultusunda maddelerin Kapsam Geçerlilik Oranları (*KGO*) hesaplanmıştır.

3.5.3. Ön Uygulama

Araştırmada kullanılan veri toplama araçlarının anlaşılabilirliğini değerlendirmek amacıyla örnekleme dahil edilmeyen ve araştırmaya alınma kriterlerini karşılayan 10 ergen ile ön uygulama yapılmıştır.

3.5.4. Uygulama

Uygulama, Nisan-Haziran 2019 tarihlerinde basit rastgele seçilmiş olan kurumlarda gerçekleştirilmiştir. Uygulamaya başlamadan önce kurumlar ziyaret edilmiş ve her bir kurumdan uygulamanın gerçekleştirilmesi için program istenmiştir. Program dahilinde okullar ziyaret edilmiş ve ergenlerin öğrenimleri aksatılmadan Psikolojik Danışman ve Rehberlik öğretmeni eşliğinde veriler toplanmıştır. Bir ders saati (yaklaşık 40 dakika) içerisinde gönüllü olan ergenlere araştırma hakkında bilgiler verildikten sonra veri toplama formları dağıtılmıştır. Anket formlarının doldurulma süresi her bir ergen için ortalama 25-30 dakika sürmüştür.

3.5.5. Ergenler İçin Zorbalık ve Siber Zorbalık Ölçeği'nin Psikometrik Analizi

3.5.5.1. Geçerlik

Ölçek geçerliliğinin değerlendirilmesinde Tukey Toplanabilirlik Testi, Kaiser-Meyer-Olkin Testi (*KMO*), Bartlett Küresellik Testi (*BTS*), Faktör Yapısının Belirlenmesi Anabileşenler Analizleri kullanılmıştır.

3.5.5.2. Güvenirlik

Ölçek güvenilirliğinin değerlendirilmesinde maddeler arasındaki iç tutarlılık Cronbach Alfa Katsayısı, Test-Tekrar Test Analizi, Sınıf İçi Korelasyon Katsayısı (*SKK*) ve Eşleştirilmiş Örneklerde *t* Testi kullanılmıştır. Test-tekrar test analizi için 92 ergene 15 gün sonra ölçek tekrar uygulanmıştır.

3.6. VERİLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Veriler IBM SPSS Statistics Standard Concurrent User V 25 (IBM Corp., Armonk, New York, ABD) istatistik paket programında değerlendirilmiştir. Tanımlayıcı istatistikler birim sayısı (*n*), yüzde (%) verilmiştir. Kapsam geçerliliği için *KGO* hesaplanmıştır. Ölçek geçerliliği, maddeler arasındaki iç tutarlılık Cronbach alfa katsayısı, Tukey

toplanabilirlik testi, örneklemedeki birim sayısının yeterliliği *KMO* testi, *BTS*, faktör yapısının belirlenmesi anabileşenler analizleri ile değerlendirilmiştir. Ölçek güvenilirliği ise; test-tekrar testleri, *SKK* ve eşleştirilmiş örneklerde *t* testi ile değerlendirilmiştir. Sonuçlar %95 güven aralığında ve anlamlılık $p < 0.05$ düzeyinde değerlendirilmiştir.

3.7. ARAŞTIRMANIN ETİK BOYUTU

ZSÖ-E'nin Türkçe'ye uyarlanması için öncelikle ölçeği geliştiren Hannah J. Thomas ile e-posta yoluyla iletişime geçilmiş, ölçeğin kullanılabilirliğine yönelik gerekli izin alınmış ve ölçeğin kullanım haklarına yönelik lisans anlaşması yapılmıştır (Ek 3). Araştırmanın yürütülebilmesi için; T.C. Erciyes Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Etik Kurulu'ndan etik onay (Karar No: 2019/05) (Ek 4) ve Kayseri İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden kurum izni (Sayı No: 94025929-605.02-E.2799716) (Ek 5) alınmıştır. Ayrıca araştırmaya başlamadan önce ergenlere araştırma hakkında bilgi verilmiş ve ergenlerden (Ek 6) yazılı onamları alınmıştır. Ebeveynlerden yazılı onam (Ek 7) ise ergenlerle birlikte gönderilmiş ve yazılı onamları alınmıştır. Ebeveynleri araştırmaya katılmayı kabul etmeyen ergenler araştırma kapsamından çıkarılmıştır.

3.8. ÇALIŞMA TAKVİMİ

Çalışmalar	Eylül- Aralık 2018	Ocak- Şubat 2019	Mart- Nisan 2019	Nisan- Haziran 2019	Haziran- Temmuz 2019	Temmuz- Kasım 2019	Aralık 2019
Literatür tarama	X	X	X	X	X	X	
Etik kurul onayı ve kurum izni alınması		X					
Uzman görüşlerinin alınması			X				
Verilerin toplanması				X			
Verilerin analizi ve değerlendirilmesi					X		
Tezin yazılması					X	X	
Tezin sunumu							X

4. BULGULAR

Ergenler İçin Zorbalık ve Siber Zorbalık (ZSÖ-E) Ölçeğinin geçerlik ve güvenirliğini değerlendirmek amacıyla gerçekleştirilen bu çalışmada elde edilen bulgular iki başlık altında incelenmiştir.

4.1. Ergenlerin tanıtıcı özelliklerine ilişkin bulgular

4.2. Ergenler İçin Zorbalık ve Siber Zorbalık (ZSÖ-E) Ölçeğinin geçerlik ve güvenirlik analizine ilişkin bulgular

4.1. ERGENLERİN TANITICI ÖZELLİKLERİNE İLİŞKİN BULGULAR

Araştırmaya katılan ergenlerin %54.0'ının 15-18 yaş aralığında, %50.0'ının kız, %54.6'sının ortaöğretimde olduğu, %82.5'nin çekirdek aile yapısına sahip olduğu, %56.5'inin gelirini giderine denk olarak algıladığı, %62.3'ünün yardımcı araç-gereç kullanmadığı, %52.0'ının akademik başarı durumunun pekiyi olduğu belirlenmiştir (Tablo 4.1.1.1).

Tablo 4.1.1. Ergenlerin tanıtıcı özelliklerine ilişkin veriler (n=600)

Ergenlerin Tanıtıcı Özellikleri	<i>n</i>	%
Yaş		
12-14 yaş	276	46.0
15-18 yaş	324	54.0
Cinsiyet		
Kız	300	50.0
Erkek	300	50.0
Sınıf		
İlköğretim	272	45.3
Ortaöğretim	328	54.6
Gelir Durumu		
Gelir giderden fazla	227	37.8
Gelir gidere denk	339	56.5
Gelir giderden az	34	5.7
Aile Tipi		
Çekirdek	495	82.5
Geniş	60	10.0
Parçalanmış	45	7.5
Yardımcı Araç ve Gereç Kullanma Durumu		
Kullanıyor (gözlük, diş teli, ortopedik ayakkabı vb.)	226	37.6
Kullanmıyor	374	62.4
Akademik Başarı Durumu		
Pekiyi	312	52.0
İyi	171	28.5
Orta	101	16.8
Geçer	10	1.7
Geçmez	6	1.0

4.2. ERGENLER İÇİN ZORBALIK VE SİBER ZORBALIK (ZSÖ-E) ÖLÇEĞİNİN GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK ANALİZİNE İLİŞKİN BULGULAR

4.2.1. Dil Geçerliliğine İlişkin Bulgular

Ölçeğin dil geçerliliği için ilk olarak ölçek maddeleri iki dil uzmanı tarafından İngilizce'den Türkçe'ye çevrilmiş ve ardından bağımsız bir dil uzmanı tarafından ortaya çıkan bu iki çeviriden ortak bir taslak oluşturulmuştur. Daha sonra farklı iki dil uzmanı tarafından Türkçe'ye çevrilmiş olan ölçek maddeleri İngilizce'ye çevrilmiş ve ardından bağımsız bir dil uzmanı tarafından ortaya çıkan bu iki çeviriden ortak bir taslak oluşturulmuştur. Son olarak Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği alanında uzman iki dili iyi bilen bir öğretim üyesi iki dil arasındaki uyumluluğa karar vermiş ve Türkçe ölçek maddelerinin son halini vermiştir. Böylece ölçeğin dil geçerliliği sağlanmıştır.

4.2.2. Kapsam/İçerik Geçerliliğine İlişkin Bulgular

Ölçeğin kapsam geçerliliği için alanında uzman 15 araştırmacının görüşüne sunulmuştur. Uzman görüşlerinin değerlendirilmesinde kapsam geçerlik oranları (*KGO*) hesaplanmış, tüm maddeler için *KGO* değerleri 0.733 ve üzerinde bulunmuştur. Tablo 4.2.2.1 ve Tablo 4.2.2.2'de madde köklerinin ait olduğu madde kodları, alt boyutlar ve *KGO* değerleri verilmiştir.

Tablo 4.2.2.1. Mağduriyet ölçeği için madde köklerinin ait olduğu kodlar ve faktörler

Madde Kodu	Alt Boyut		Madde Kökü	<i>KGO</i>
VP1	Fiziksel	ÇEVİRİM DIŞI	Bilerek bana yumruk attı, vurdu, tekmeledi, itti.	0.733
VP2	Fiziksel		Yapmak istemediğim bir şeyi yapmam için beni zorladı.	0.867
VP3	Fiziksel		Söylediklerini yapmazsam başkalarının beni sevmeyeceğini söyledi.	0.733
VP4	Fiziksel		Bana ait olan eşyalara bilerek zarar verdi, sakladı veya çaldı.	0.733
VV1	Sözel		Beni aşağılayıcı veya incitici isimlerle çağırdı.	0.867
VV2	Sözel		Bana aşağılayıcı veya incitici şeyler söyledi.	1.000
VR1	İlişkisel		Bilerek beni bir gruptan/etkinlikten çıkardı veya katılmama izin vermedi.	0.867
VR2	İlişkisel		Beni incitmek için ya da başkalarının beni sevmemesi için hakkımda yalanlar veya söylentiler yaydı.	0.733
VC1	Siber	ÇEVİRİM İÇİ	Beni aşağılayıcı veya incitici isimlerle çağırdı.	0.733
VC2	Siber		Bana aşağılayıcı veya incitici resimler/videolar/mesajlar gönderdi.	0.867
VC3	Siber		Söylediklerini yapmazsam başkalarının beni sevmeyeceğini söyledi.	1.000
VC4	Siber		Bilerek beni bir gruptan/etkinlikten çıkardı veya katılmama izin vermedi.	0.733
VC5	Siber		Beni incitmek için ya da başkalarının beni sevmemesi için hakkımda yalanlar veya söylentiler yaydı.	0.867

Tablo 4.2.2.2 Zorbalık ölçeği için madde köklerinin ait olduğu kodlar ve faktörler

Madde Kodu	Alt Boyut		Madde Kökü	KGO
PP1	Fiziksel	ÇEVİRİM DIŞI	Birini bilerek yumrukladık, vurduk, tekmeledik, ittik.	0.733
PP2	Fiziksel		Birini yapmak istemediği birşeyi yapması için zorladık.	0.867
PP3	Fiziksel		Birine söylediğimiz şeyi yapmadığında başkalarının onu sevmeyeceğini söyledik.	0.867
PP4	Fiziksel		Birine ait olan eşyalara bilerek zarar verdik, sakladık veya çaldık.	0.733
PV1	Sözel		Birini aşağılayıcı veya incitici isimlerle çağırđık.	0.733
PV2	Sözel		Birine aşağılayıcı veya incitici şeyler söyledik.	0.867
PR1	İlişkişel		Birini bilerek bir grubun/etkinliğin dışında tuttuk ya da katılmasına izin vermedik.	0.733
PR2	İlişkişel		Biri hakkında; onu incitmek için ya da başkalarının onu sevmemesi için yalanlar veya söylentiler yaydığık.	0.867
PC1	Siber	ÇEVİRİM İÇİ	Birine aşağılayıcı ya da incitici isimlerle seslendik.	0.867
PC2	Siber		Birinin hakkında aşağılayıcı ya da incitici resimler/videoalar/mesajlar gönderdik.	1.000
PC3	Siber		Birine söylediğimiz şeyi yapmadığında başkalarının onu sevmeyeceğini söyledik.	1.000
PC4	Siber		Birini bilerek bir grubun/etkinliğin dışında tuttuk ya da katılmasına izin vermedik.	0.733
PC5	Siber		Biri hakkında; onu incitmek için ya da başkalarının onu sevmemesi için yalanlar veya söylentiler yaydığık.	0.867

4.2.3. İç tutarlılık ve Faktör Analizine İlişkin Bulgular

4.2.3.1. Mağduriyet Alt Ölçeklerine Ait İç tutarlılık ve Faktör Analizine İlişkin Bulgular

Tablo 4.2.3.1.1. Mağduriyet alt ölçekleri için iç tutarlılık sonuçları

Madde Kodu	Cronbach alfa Değeri	Düzeltilmiş Madde Toplam Korelasyonu	Madde Silindiğinde Cronbach Alfa Değeri
VP1	0.606	0.381	0.550
VP2		0.446	0.507
VP3		0.372	0.574
VP4		0.447	0.498
VV1	0.789	0.652	-
VV2		0.652	-
VR1	0.608	0.458	-
VR2		0.458	-
VC1	0.806	0.618	0.763
VC2		0.480	0.799
VC3		0.694	0.749
VC4		0.670	0.743
VC5		0.558	0.782

Mağduriyet alt ölçekleri için iç tutarlılık değerlerinin 0.606 ile 0.806 değerleri arasında olduğu belirlenmiştir (Tablo 4.2.3.1.1). Tüm alt ölçekler için Kaiser-Meyer-Olkin (*KMO*) değerleri 0.500 ile 0.827 değerleri arasında yer almaktadır. Bartlett Küresellik Testi (*BTS*) sonuçları istatistiksel olarak önemli bulunmuştur ($p < 0.001$). *KMO* değerleri ile *BTS* sonuçları birlikte değerlendirildiğinde tüm alt ölçek maddelerinin faktörlenebilir yapıda olduğu anlaşılmaktadır. Her bir alt ölçek için ilgili maddeler tek faktörü

oluşturmaktadır. Tüm faktör yükleri 0.630 ve üzerindedir. Toplam açıklanan varyans yüzdeleri ise 54.775 ile 82.605 arasında değişmektedir (Tablo 4.2.3.1.2). Tablo 4.2.3.1.1 ve Tablo 4.2.3.1.2'deki sonuçlar değerlendirildiğinde mağduriyet alt ölçeklerinin geçerli olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Tablo 4.2.3.1.2. Mağduriyet alt ölçekleri için faktör analizi sonuçları

Madde Kodu	Kaiser Meyer Olkin	Bartlett Küresellik Testi		Açıklanan Varyans Yüzdesi	Faktör Sayısı	Faktör Yükleri
		χ^2	<i>p</i>			
VP1	0.684	294.801	<0.001	54.775	1	0.630
VP2						0.751
VP3						0.674
VP4						0.713
VV1	0.500	330.90	<0.001	82.605	1	0.909
VV2						0.909
VR1	0.500	140.95	<0.001	72.921	1	0.854
VR2						0.854
VC1	0.827	977.53	<0.001	57.861	1	0.770
VC2						0.644
VC3						0.831
VC4						0.820
VC5						0.723

4.2.3.2. Zorbalık Alt Ölçeklerine Ait İç Tutarlılık ve Faktör Analizine İlişkin Bulgular

Tablo 4.2.3.2.1. Zorbalık alt ölçekleri için iç tutarlılık sonuçları

Madde Kodu	Cronbach alfa Değeri	Düzeltilmiş Madde Toplam Korelasyonu	Madde Silindiğinde Cronbach Alfa Değeri
PP1	0.720	0.479	0.712
PP2		0.628	0.593
PP3		0.441	0.702
PP4		0.564	0.627
PV1	0.813	0.688	-
PV2		0.688	-
PR1	0.616	0.471	-
PR2		0.471	-
PC1	0.815	0.547	0.814
PC2		0.715	0.744
PC3		0.673	0.767
PC4		0.656	0.764
PC5		0.545	0.804

Zorbalık alt ölçekleri için iç tutarlılık değerlerinin 0.616 ile 0.815 değerleri arasında olduğu belirlenmiştir (Tablo 4.2.3.2.1). Tüm alt ölçekler için *KMO* değerleri 0.500 ile 0.789 değerleri arasında yer almaktadır. *BTS* sonuçları istatistiksel olarak önemli bulunmuştur. *KMO* değerleri ile *BTS* sonuçları birlikte değerlendirildiğinde tüm alt ölçek maddelerinin faktörlenebilir yapıda olduğu anlaşılmaktadır. Her bir alt ölçek için ilgili maddeler tek faktörü oluşturmaktadır. Tüm faktör yükleri 0.679 ve üzerinde bulunmuştur. Toplam açıklanan varyans yüzdeleri ise 56.386 ile 84.394 arasında

değişmektedir (Tablo 4.2.3.2.2). Tablo 4.2.3.2.1 ve Tablo 4.2.3.2.2'deki sonuçlar değerlendirildiğinde zorbalık alt ölçeklerinin geçerli olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Tablo 4.2.3.2.2. Zorbalık alt ölçekleri için faktör analiz sonuçları

Madde Kodu	Kaiser Meyer Olkin	Bartlett Küresellik Testi		Açıklanan Varyans Yüzdesi	Faktör Sayısı	Faktör Yükleri
		χ^2	<i>p</i>			
PP1	0.745	523.78	<0.001	56.386	1	0.700
PP2						0.824
PP3						0.679
PP4						0.790
PV1	0.500	382.94	<0.001	84.394	1	0.919
PV2						0.919
PR1	0.500	149.54	<0.001	73.528	1	0.857
PR2						0.857
PC1	0.789	1135.79	<0.001	60.027	1	0.693
PC2						0.830
PC3						0.825
PC4						0.803
PC5						0.712

4.2.4. Alt Ölçekler Test-Tekrar Test Sonuçları ve Sınıf İçi Korelasyon Katsayısı (SKK)'na İlişkin Bulgular

Tablo 4.2.4.1'de Mağduriyet ve Zorbalık Alt ölçekleri için test-tekrar test sonuçları verilmiştir. Eşleştirilmiş *t* testi sonuçlarına göre 92 katılımcının ilk test ve son test değerleri arasında fark olmadığı belirlenmiştir. Ayrıca sınıf içi korelasyon katsayıları (SKK) 0.559 ve üzerinde olduğu bulunmuştur.

Tablo 4.2.4.1. Mağduriyet ve Zorbalık alt ölçekleri için test-tekrar test sonuçları

Alt Boyutlar	İlk Test		Son Test		Eşleştirilmiş t testi Sonuçları				SKK Analizleri	
	\bar{x}	ss	\bar{x}	ss	Fark T_1-T_2	Fark ss	t	p	SKK	p
Mağduriyet Fiziksel	0.12	0.25	0.19	0.42	-0.014	0.295	-0.442	0.660	0.755	<0.001
Mağduriyet Sözel	0.28	0.66	0.05	0.24	0.087	0.596	1.400	0.165	0.601	<0.001
Mağduriyet İlişkisel	0.09	0.35	0.06	0.20	0.038	0.317	1.153	0.252	0.613	<0.001
Mağduriyet Siber	0.06	0.19	0.20	0.67	0.000	0.284	0.000	1.000	0.559	<0.001
Zorbalık Fiziksel	0.18	0.57	0.34	0.81	-0.024	0.524	-0.447	0.656	0.785	<0.001
Zorbalık Sözel	0.29	0.83	0.15	0.61	-0.043	0.702	-0.594	0.554	0.776	<0.001
Zorbalık İlişkisel	0.14	0.62	0.12	0.51	-0.011	0.508	-0.205	0.838	0.795	<0.001
Zorbalık Siber	0.11	0.46	0.19	0.42	-0.004	0.535	-0.078	0.938	0.565	<0.001

5. TARTIŞMA VE SONUÇ

Ergenlik dönemi fiziksel, sosyal, bilişsel ve ruhsal gelişim açısından oldukça hassas bir dönemdir. Bu dönemde ergenlerin karşılaştığı sorunlar, karşılanması gereken gereksinimler, baş edilmesi gereken krizler ergenlerin kaygı ve stres düzeyinin arttırmaktadır. Bu süreçle baş edemeyen veya baş etmekte zorlanan ergen saldırgan davranışlar gösterebilmektedir. Saldırgan davranışlar içinde yer alan ve psikoaktif saldırganlığın alt boyutlarından biri olan zorbalık ergenlerin sık karşılaştığı risk faktörlerinden biridir (Wolke ve Lereya, 2015).

Sağlıklı toplumların temelini sağlıklı çocukların oluşturacağı inkâr edilemez bir gerçektir. Geleceğin yetişkini olacak ergenlerin sağlıklı bir şekilde gelişimlerini sürdürebilmeleri için zorbalığın erken dönemde belirlenmesi ve erken müdahalede bulunulması oldukça önemlidir (Dolgun, 2018). Ergenlerin karşılaştığı zorbalığın erken dönemde belirlenmesi için uygun ölçüm araçlarının olması gerekmektedir. Literatürde zorbalık ve siber zorbalığı ölçen Türkçe geçerliği ve güvenilirliği kanıtlanmış ölçüm araçlarının bulunmasına karşın, zorbalık ve siber zorbalığı bir arada ve çok boyutlu ölçen bir ölçüm aracı bulunmamaktadır. Bu çalışma zorbalığı ve siber zorbalığı bir arada ve çok boyutlu ölçen Ergenler İçin Zorbalık ve Siber Zorbalık Ölçeği (ZSÖ-E)'nin Türkçe geçerlik ve güvenilirlik çalışmasını yapmak amacıyla gerçekleştirilmiştir.

Bu bölümde;

Ergenler İçin Zorbalık ve Siber Zorbalık Ölçeği (ZSÖ-E)'nin geçerlik ve güvenilirliğine ilişkin bulguların tartışılması yer almaktadır.

5.1. Ergenler İçin Zorbalık ve Siber Zorbalık Ölçeği Geçerlik ve Güvenirlik Analizleri

5.1.1. Geçerlik Analizleri

5.1.1. Dil ve Kapsam Geçerliği

Ölçme araçlarının farklı bir kültüre uyarlamasında öncelikle hedef grupta geçerliğinin test edilmesi gerekmektedir. Geçerlik, bir ölçüm aracının istenilen durum/tutum/özelliği ne kadar doğru ölçtüğünü göstermektedir. Bir ölçüm aracı yalnızca planlanan özelliği ölçüyor olmalıdır (Garson, 2013; Heale ve Twycross, 2015; Özdamar, 2017; DeVellis, 2017; Alpar, 2018; Esin, 2018). Bu bilgiler doğrultusunda ZSÖ-E için öncelikle dil ve kapsam geçerliği test edilmiştir. Ölçeğin dil geçerliğinde her iki dili iyi bilen uzmanlar tarafından çeviri-tekrar çevirilerinin yapılması ve daha sonra bağımsız bir uzman tarafından ölçeğin çevirisinin, ölçeğin orijinalindeki madde ifadelerine karşılık gelip gelmediğini değerlendirilmesi gerekmektedir (Özdamar, 2017; Alpar, 2018; Çapık, 2018; Esin, 2018).

ZSÖ-E'nin dil geçerliği için iki dil uzmanı ölçek maddelerini İngilizce'den Türkçe'ye çevirmiş, ardından bağımsız bir dil uzmanı Türkçe formları ortaklaştırmıştır. Ortaklaştırılan taslak ölçek maddeleri farklı iki dil uzmanı tarafından Türkçe'den İngilizce'ye çevrilmiş, ardından bağımsız bir dil uzmanı İngilizce formları ortaklaştırmıştır. Son olarak farklı bir dil uzmanı iki dil arasındaki uyumluluğa karar vermiş ve Türkçe ölçek maddelerinin son halini vermiştir. Böylelikle ZSÖ-E'nin dil geçerliği sağlanmıştır.

Geçerlik güvenirlik çalışmalarında dil geçerliği sağlandıktan sonra kapsam (içerik) geçerliğinin de sağlanması gerekmektedir. Kapsam geçerliğinde birçok yöntem bulunmasına karşın en etkili yöntemin "uzman görüşüne başvurma (Lawshe tekniği)" olduğu belirtilmektedir. Bu yöntemde görüşü alınan uzman sayısı 5 ile 40 arasında olması önerilmektedir. Uzmanların herhangi bir maddeye ilişkin verdiği görüşler toplanarak kapsam geçerlik oranları (*KGO*) hesaplanmaktadır. *KGO* minimum değerleri uzman sayısına göre değişmekle birlikte 15 uzman sayısı için minimum *KGO* değerinin 0.50'den yüksek olması beklenmektedir (DeVellis, 2017; Alpar, 2018; Esin, 2018). ZSÖ-E'nin kapsam geçerliği için alanında uzman 15 uzmanın görüşüne sunulmuştur. Araştırmacılardan ölçek maddelerinin anlaşılabilirlik, dil uygunluk, bilimsel uygunluk ve kültürel uygunluk açısından değerlendirmeleri istenmiştir. ZSÖ-E'nin tüm maddeleri

için *KGO* değerleri 0.733 üzerinde bulunmuştur. Bu sonuçlar doğrultusunda *ZSÖ-E*'nin kapsam geçerliğinin sağlandığı söylenebilir.

5.1.2. Yapı Geçerliği

Yapı geçerliği, bir ölçme aracının ölçtüğünü iddia ettiği özelliği ölçme derecesi olarak tanımlanmaktadır. Yapı geçerliğinin sağlanmasında bilinen grup karşılaştırması, bileşen ve ayırt eden geçerlik, hipotezin test edilmesi ve faktör analizi gibi yöntemler kullanılmaktadır. Yapı geçerliğinin saptanmasında bu teknikler içinde en sık kullanılanı faktör analizidir. Faktör analizinin yapılmasından önce örneklemin yeterliliğinin ve değişkenler arası korelasyon katsayılarının anlamlılığının test edilmesi gerekmektedir.

Örneklemin yeterli olup olmadığı Kaiser-Meyer-Olkin (*KMO*) katsayısı ile değerlendirilmektedir. *KMO* katsayısı en az 0.50 olmalıdır. Değişkenler arası korelasyon katsayılarının anlamlılığı ise Bartlett Küresellik Testi (*BTS*) ile değerlendirilmektedir. *BTS*'nin anlamlılığı ($p < 0.05$) ölçeğin faktör analizine uygun olduğunu göstermektedir (Field, 2009; Tavşancıl, 2010; Çakmur, 2012; Garson, 2013; Çapık, 2014; Heale ve Twycross, 2015; Çelik ve Yılmaz, 2016; Özdamar, 2017; DeVellis, 2017; Alpar, 2018). Bu çalışmada Mağduriyet alt ölçeği için *KMO* değerlerinin 0.500 ile 0.827 arasında değiştiği ve *BTS* sonuçlarının istatistiksel olarak önemli olduğu bulunmuştur ($p < 0.001$) (Tablo 4.1.3.1). Aynı şekilde Zorbalık alt ölçeği için *KMO* değerlerinin 0.500 ile 0.789 arasında değiştiği *BTS* sonuçlarının istatistiksel olarak önemli olduğu bulunmuştur ($p < 0.001$) (Tablo 4.1.3.2). Bu sonuçlar örneklemin ve ölçeğin faktör analizi için uygun olduğunu göstermektedir.

ZSÖ-E'nin geçerliği için yapılan açımlayıcı faktör analizine göre Mağduriyet alt ölçeğinde tüm faktör yüklerinin 0.630 üzerinde ve açıklanan varyans yüzdelerinin %54.775 ile %82.605 arasında olduğu (Tablo 4.1.3.1), Zorbalık alt ölçeğinde ise tüm faktör yüklerinin 0.679 üzerinde ve açıklanan varyans yüzdelerinin %56.386 ile %84.394 arasında olduğu belirlenmiştir (Tablo 4.1.3.2). Toplam açıklanan varyansın %40-60 arasında olması yeterli iken, %50'nin üstünde olması ve faktör yüklerinin 0.30'un üzerinde olması güçlü bir yapı geçerliği olduğunu göstermektedir (DeVellis, 2017). *ZSÖ-E*'nin alt ölçeklerinin hem açıklanan varyanslarının yüksek olması hem de faktör yüklerinin 0.30'un üzerinde olması güçlü bir yapı geçerliğine sahip olduğunu göstermektedir. Tüm bu sonuçlar *ZSÖ-E*'nin geçerli bir ölçüm aracı olduğunu ortaya koymaktadır.

5.1.3. Güvenirlilik Analizleri

Cronbach alfa katsayısı, ölçek maddelerinin ölçülmek istenen özellik ile ilgili olup olmadığını gösteren bir güvenirlilik değeridir. Ölçek maddelerinin birbirleri ile ne kadar tutarlı oldukları ve ne kadar bağdaşık bir grup oluşturdukları hakkında bilgi vermektedir. Cronbach alfa katsayısı 0-1 arasında değer alırken, 0.60-0.80 arasında değer alması ölçeğin oldukça güvenilir olduğunu, 0.80-1.00 arasında değer alması ölçeğin yüksek derecede güvenilir olduğunu göstermektedir (Field, 2009; Tavşancıl, 2010; Çakmur, 2012; Garson, 2013; Çapık, 2014; Heale ve Twycross, 2015; Çelik ve Yılmaz, 2016; Kılıç, 2016; Özdamar, 2017; DeVellis, 2017; Alpar, 2018). Bu çalışmada, Mağduriyet alt ölçeği için Cronbach alfa değerlerinin 0.606 ile 0.806 arasında (Tablo 4.1.3.1), Zorbalık alt ölçeği için ise 0.616 ile 0.815 değerleri arasında olduğu belirlenmiştir (Tablo 4.1.3.2).

Ölçme araçlarının güvenirliliğinin sağlanmasında test-tekrar test güvenirliliği için en az 30 bireye tekrar testin uygulanması gerektiği belirtilmektedir (Heale ve Twycross, 2015; DeVellis, 2017). ZSÖ-E'nin test-tekrar test güvenirliliğinin değerlendirilmesinde 92 ergene ulaşılmış ve 15 gün sonra tekrar test uygulanmıştır. Test-tekrar test güvenirliliğinin değerlendirilmesi için eşleştirilmiş *t* testi uygulanmıştır. Ergenlerin ilk test ve son test değerleri arasında fark olmadığı saptanmıştır (Tablo 4.1.4.1).

Bir ölçümün güvenilir olmasının koşulu aynı gözlemciyle ya da aynı ölçüm aracıyla, benzer koşullar altında, aynı hedef kitleden aynı yanıtların alınmasıdır. Sınıf içi korelasyon katsayısı (*SKK*) aynı sınıfa ait ölçümler arasındaki ilişki miktarını belirlemektedir. *SKK* katsayısının 0.50'nin üzerinde olması gerektiği belirtilmektedir (Terry ve ark., 2016). Bu çalışmada *SKK* değerleri 0.559 ve üzerinde bulunmuştur (Tablo 4.2.4.1). Tüm bu sonuçlar ZSÖ-E'nin maddelerinin konuyla ilişkili olduğunu, istenilen konuyu yeterli düzeyde ölçtüğünü ve ölçeğin oldukça iyi düzeyde güvenirliliğe sahip olduğunu göstermektedir.

Sonuç ve Öneriler

12-18 yaş arası ergenlerde görülen zorbalık ve siber zorbalığı değerlendirmek üzere Thomas ve ark., (2018) tarafından geliştirilen ‘Ergenler İçin Zorbalık ve Siber Zorbalık Ölçeği (ZSÖ-E)’nin (Bullying and Cyberbullying Scale for Adolescents (BCS-A)) Türkçe geçerlik ve güvenilirliğini belirlemek amacıyla yapılan araştırmada aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

- ZSÖ-E’nin Türkçe’ye adaptasyonu çeviri-tekrar çeviri yöntemi ile analiz edilmiş ve Türkçe diline uygun olduğu saptanmıştır.
- ZSÖ-E’nin tüm maddelerinin kapsam geçerlik oranlarının (*KGO*) 0.733 ve üzerinde olduğu ve kapsam geçerliğini sağladığı belirlenmiştir.
- Örneklemin faktör analizi için uygun olup olmadığını belirlemek için yapılan Kaiser-Meyer-Olkin (*KMO*) testi Mağduriyet alt ölçeği için 0.500 ile 0.827, Zorbalık alt ölçeği için 0.500 ile 0.789 arasında değiştiği belirlenmiş ve örneklemin faktör analizi için uygun olduğu saptanmıştır.
- Ölçeğin faktör analizine uygunluğunu değerlendirmek için yapılan Bartlett Küresellik Testi (*BTS*) sonuçlarının Mağduriyet ve Zorbalık alt ölçekleri için istatistiksel olarak önemli olduğu belirlenmiş ($p<0.001$) ve ölçeğin faktör analizi için uygun olduğu bulunmuştur.
- Açımlayıcı faktör analizine göre Mağduriyet alt ölçeğinde tüm faktör yüklerinin 0.630 üzerinde olduğu ve açıklanan varyans yüzdelerinin %54.775 ile %82.605 arasında değiştiği, Zorbalık alt ölçeğinde ise tüm faktör yüklerinin 0.679 üzerinde olduğu ve açıklanan varyans yüzdelerinin %56.386 ile %84.394 arasında değiştiği belirlenmiş, ZSÖ-E’nin geçerli bir ölçüm aracı olduğu saptanmıştır.
- Mağduriyet alt ölçeği için cronbach alfa değerlerinin 0.606 ile 0.806 arasında, zorbalık alt ölçeği için 0.616 ile 0.815 değerleri arasında değiştiği saptanmış ve ZSÖ-E’nin yüksek düzeyde iç tutarlılığa sahip olduğu dolayısıyla ölçeğin güvenilir olduğu belirlenmiştir.
- ZSÖ-E’nin test-tekrar test güvenilirliği için yapılan eşleştirilmiş *t* testi sonucunda ilk test ve son test değerleri arasında fark olmadığı saptanmış ($p>0.05$), ölçeğin güvenilir bir ölçüm aracı olduğu belirlenmiştir.

- Aynı hedef kitleye ait ölçümler arasındaki ilişki miktarını belirlemek amacıyla yapılan sınıf içi korelasyon katsayısı (*SKK*) değerlerinin 0.559 ve üzerinde olduğu belirlenmiş ve ölçeğin oldukça iyi düzeyde güvenilir olduğu saptanmıştır.

Bu sonuçlar doğrultusunda;

- ZSÖ-E'nin 12-18 yaş ergenlerde zorbalık ve siber zorbalığı belirlemek için yapılacak yeni çalışmalarda değerlendirme aracı olarak kullanılması,
- ZSÖ-E'nin değerlendirme aracı olarak kullanılacağı deneysel desenli araştırmaların planlanması önerilebilir.

6. KAYNAKLAR

- Abacı A, Çatlı G, Aydın M. Normal puberte ve pubertal bozukluklar. Çocuk sağlığı ve hastalıklarında tanı ve tedavi kılavuzları, 2014; 4: 1-5.
- Akça Baştürk E, Sayımer İ. Siber zorbalık kavramı, türleri ve ilişkili olduğu faktörler: Mevcut araştırmalar üzerinden bir değerlendirme. AJIT-e, 2017; 8: 1-20.
- Akşit S, Koç F. Ergenlik döneminde fiziksel büyüme ve gelişme. İçinde: Bildik T, (editör). Ergenlik Dönemi ve Ruhsal Bozukluklar. Türkiye Klinikleri, 2018: 1-6.
- Alikaşifoğlu M, Erginöz E, Ercan O, Uysal O, Albayrak-Kaymak D. Bullying behaviours and psychosocial health: Results from a cross-sectional survey among high school students in İstanbul, Turkey. Eur J Pediatr, 2007; 166: 1253-1260.
- Alpar R. Spor, Sağlık ve Eğitim Bilimlerinden Örneklerle Uygulamalı İstatistik ve Geçerlik-Güvenirlik. 5. Baskı. Ankara: Detay Yayıncılık; 2018.
- American Academy of Pediatrics (AAP). Council on School Health. Policy Statement: The role of school nurse in providing school health services. Pediatrics, 2008; 121: 1052-1056.
- American Psychological Association (APA). Bullying, Erişim tarihi: 15.10.2019
<http://www.apa.org/topics/bullying/> (Erişim tarihi: 15.10.2019)
- Arıcak OT. Üniversite öğrencilerindeki siber zorbalık davranışlarının bir yordayıcısı olarak psikiyatrik belirtiler. EJER, 2009; 34: 84-167.
- Arıcak OT, Kınay H, Tanrıku T. Siber zorbalık ölçeği'nin ilk psikometrik bulguları. HAYEF, 2012; 17: 101-114.

- Arıkan D, Çelebioğlu A, Güdücü Tüfekçi F. Çocukluk dönemlerinde büyüme gelişme. İçinde: Conk Z, Başbakkal Z, Bolışık B (editörler), Pediatri Hemşireliği. Akademisyen Kitabevi, 2018: 53-99.
- Arslan N. Peer bullying among high school students: Turkish version of Bullying Scale. TOJET, 2017; Special Issue for INTE: 853-857.
- Atik G, Yerin Güneri O. California bullying victimization scale: Validity and reliability evidence for the Turkish middle school children. Procedia-Social and Behavioral Sciences, 2012; 46: 1237-1241.
- Avrupa Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığını İzleme Merkezi (EMCDDA), Avrupa Uyuşturucu Raporu 2018: Eğilimler ve Gelişmeler, Avrupa Toplulukları Resmi Yayınlar Bürosu, Lüksemburg, 2018.
- Ayan S. Aile içi şiddete uğrayan çocukların saldırganlık eğilimleri. Anadolu Psikiyatri Derg, 2007; 8: 206-214.
- Ayas T, Pişkin M. Akran zorbalığı belirleme ölçeği ergen formu. Akademik Bakış Dergisi, 2015; 50: 316-324.
- Ayas T, Pişkin M. Investigation of bullying among high school students with regard to sex, grade level and school type. Elementary Education Online, 2011; 10: 550-568.
- Aytekin Özdemir A, Köse S. Adölesan sağlığına giriş. İçinde: Çelebioğlu A (editör), Adölesan Sağlığı ve Hemşirelik Yaklaşımları. 1. Baskı, Türkiye Klinikleri; 2019: 1-8.
- Ball JW, Bindler RC. Child Health Nursing: Partnering with Children & Families. 3rd ed. New Jersey: Pearson Education; 2014.
- Barker ED, Arsenault L, Brendgen M, Fontaine N, Maughan B. Joint development of bullying and victimization in adolescence: Relations to delinquency and self-harm. J Am Acad Child Adolesc Psychiatry, 2008; 47: 1030-1038.
- Baş F, Bundak R. Adölesanda büyüme. İçinde: Haspolat YK, Uluca Ü, Aktar F, Yolbaş İ (editörler), Adölesanda Büyüme ve Puberte. 1. Baskı, Cinius Yayınları, 2016: 26-32.
- Bebiş H, Akpunar D, Özdemir S, Kılıç S. Bir ortaöğretim okulundaki adölesanların sağlığı geliştirme davranışlarının incelenmesi. Gülhane Tıp Dergisi, 2015; 57: 129-135.

- Berger KS. Update on bullying at school: Science forgotten? *Developmental Review*, 2007; 27: 90-126.
- Brown CF, Demaray MK, Secord SM. Cyber victimization in middle school and relations to social emotional outcomes. *Comput Human Behav*, 2014; 35:12-21.
- Bukowski WM, Sippola LK. Friendship and development: Putting the most human relationship in its place. *New Directions for Child and Adolescent Development*, 2005; 109: 91-98.
- Bülbül S, Kurt G, Ünlü E, Kırılı E. Adölesanlarda uyku sorunları ve etkileyen faktörler. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 2010; 53: 204-210.
- Cenkseven Önder F, Yurtal F, Bulut Özsezer S. Okullarda zorbalığı önleme ve müdahale etmeye yönelik yapılan uygulamalar: Psikolojik danışman görüşleri. *IJSR*, 2016; 52: 57-70.
- Chulani VL, Gordon LP. Adolescent growth and development. *Prim Care*, 2014; 41: 465-487.
- Craig W, Harel-Fisch Y, Fogel-Grinvald H, Dostaler S, Hetland J, Simons-Morton B, Malcho M, Gaspar de Mato M, Overpeck M, Due P, Pickett W. A cross-national profile of bullying and victimization among adolescents in 40 countries. *Int J Public Health*, 2009; 54: 216-224.
- Çakmur H. Araştırmalarda ölçme güvenilirlik-geçerlilik. *TAF Prev Med Bull*, 2012; 11: 339-344.
- Çapık C, Gözümlü S, Aksayan S. Kültürlerarası ölçek uyarlama aşamaları, dil ve kültür uyarlaması: Güncellenmiş rehber. *Florence Nightingale J Nurs*, 2018; 26: 199-210.
- Çapık C. Geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarında doğrulayıcı faktör analizinin kullanımı. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilim Derg*, 2014; 17: 196-205.
- Çelik HE, Yılmaz V. LISREL 9.1 ile Yapısal Eşitlik Modellemesi: Temel Kavramlar Uygulamalar-Programlama, Anı Yayıncılık; 2016.
- Çobanoğlu C, Karabekiroğlu K. Ergenlik döneminde bilişsel, duygusal, ahlaksal ve sosyal gelişim. İçinde: Bildik T (editör). *Ergenlik Dönemi ve Ruhsal Bozukluklar, Türkiye Klinikleri*, 2018: 7-12.

- Dale J, Russell R, Wolke D. Intervening in primary care against childhood bullying: An increasingly pressing public health need. *JRSM*, 2014; 107: 219-223.
- DeVellis RF, Scale Development. 4th ed. USA: SAGE Publications; 2017.
- Dolgun G. Akran zorbalığını önlemede hemşirenin rolü. *HSP*, 2018; 5: 95-101.
- Due P, Merlo J, Harel-Fisch Y, Damsgaard MT, Holstein BE, Hetland J, Currie C, Gabhainn SN, Gaspar de Matos M, Lynch J. Socioeconomic inequality in exposure to bullying during adolescence: A comparative, cross-sectional, multilevel study in 35 countries. *Am J Public Health*, 2009; 99: 907-914.
- Erdem G, Eke C, Ögel K, Taner S. Lise öğrencilerinde arkadaş özellikleri ve madde kullanımı. *Bağımlılık Dergisi*, 2006; 7: 111-116.
- Erdur-Baker Ö, Kavşut F. Akran zorbalığının yeni yüzü: Sanal zorbalık. *EJER*, 2007; 27: 31-42.
- Erdur-Baker Ö. Cyber bullying and its correlation to traditional bullying, gender and frequent and risky usage of internet mediated communication tools. *New Media and Society*, 2010; 12: 109-125.
- Ergin AB. Obezitenin kadın sağlığı ve toplumsal cinsiyet açısından değerlendirilmesi. *KASHED*, 2014; 1: 41-54.
- Erkan T. Ergenlerde beslenme. *Türk Ped Arş*, 2011; 46: 49-53.
- Esin N. Veri toplama yöntem ve araçları & veri toplama araçlarının güvenilirlik ve geçerliği. İçinde: Erdoğan S, Nahcivan N, Esin N (editörler), *Hemşirelikte Araştırma Süreç, Uygulama ve Kritik*, 3. Baskı. Nobel Tıp Kitabevi, 2018, 193-233.
- Evegü E. Ergenlerde Siber Zorbalığın Utangaçlık ve Bazı Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya, 2014.
- Field A. *Discovering Statistics using IBM SPSS Statistics*, 3th ed. India, Sage, 2009: 627-642.
- Gaete J, Tornero B, Valenzuela D, Rojas-Barahona CA, Salmivalli C, Valenzuela E, Araya R. Substance use among adolescents involved in bullying: A cross-sectional multilevel study. *Frontiers in Psychology*, 2017; 8: 1-14.
- Garson GD, *Validity and Reliability*. USA: Statistical Publishing Associates, 2013.

- Gençdoğan B, Çikrikci Ö. E-Zorbalık ölçeği ve E-Mağduriyet ölçeğinin Türkçe formlarının geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları. *Journal of Theory and Practice in Education*, 2015; 11: 359-373.
- Georgiou SN. Bullying and victimization at school: The role of mothers. *Br J Educ Psychol*, 2008; 78: 109-125.
- Gözcü Yavaş CÖ. Orta ve geç ergenlik dönemindeki ergenlerde tutum ve davranış farklılıkları. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2012; 3: 113-138.
- Grigorenko EL. Brain Development: The effect of interventions on children and adolescents. In: Donald A.P. Bundy, de Silva N, Horton S, Jamison DT, Patton GC, (eds). *Child and Adolescent Health and Development*. 3rd ed. Washington: The World Bank; 2017.
- Han Z, Zhang G, Zhang H. School bullying in urban China: Prevalence and correlation with school climate. *Int J Environ Res Public Health*, 2017; 14: 1-13.
- Heale R, Twycross A. Validity and reliability in quantitative studies. *Evid Based Nurs*, 2015; 18: 66-67.
- Hinduja S, Patchin JW. Bullying, cyberbullying, and suicide. *Arc Suicide Res*, 2010; 14: 206-221.
- Hinduja S, Patchin JW. Cultivating youth resilience to prevent bullying and cyberbullying victimization. *Child Abuse Neg*, 2017; 173: 51-62.
- Johnson BR, Tompkins RB, Webb D. Objective hope: Assessing the effectiveness of faithbased organizations: A review of the Literature, Manhattan: Baylor University Center for Civic Innovation; 2008.
- Kaltiala-Heino R, Rimpelä M, Marttunen M, Rimpelä A, Rantanen P. Bullying, depression and suicidal ideation in Finnish adolescents: School survey. *BMJ*, 1999; 319: 348-351.
- Karataş H, Kandemir H, Kandemir SB, Akın R. Lise öğrencilerinde riskli madde kullanımının incelenmesi. *Harran Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 2016; 13: 23-31.
- Karataş H, Yayan EH. Adölesan dönemde zorbalık ve hemşirelik yaklaşımı. İçinde: Çelebioğlu A (editör), *Adölesan Sağlığı ve Hemşirelik Yaklaşımları*, 1. Baskı, Ankara: Türkiye Klinikleri, 2019; 63-66.

- Karatoprak S, Özcan Ö. Akran zorbalığı. Türkiye Klinikleri J Child Psychiatry-Special Topics, 2017; 3: 195-203.
- Karatzias A, Power KG, Swanson V. Bullying and victimization in Scottish secondary schools: Same or separate entities? Aggressive Behavior, 2002; 28: 45-61.
- Karayağız Muslu G, Bolşık B. Çocuk ve gençlerde internet kullanımı. TAF Prev Med Bull, 2009; 8: 445-450.
- Kepenekçi Y, Çinkır Ş. Bullying among Turkish high school students. Child Abuse Negl, 2006; 30: 193-204.
- Keser Özcan N. Siber Gençlik. ACU Sağlık Bil Derg, 2018; 9: 229-233.
- Kestel M, Akbıyık C. Siber zorbalığın öğrencilerin akademik, sosyal ve duygusal durumları üzerindeki etkisinin incelenmesi. Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 2016; 12: 844-859.
- Kilic S. Cronbach's alpha reliability coefficient. J Mood Disord, 2016; 6: 8-47.
- Kim Y, Park JY, Kim SB, Jung IK, Lim YS, Kim JH. The effects of Internet addiction on the lifestyle and dietary behavior of Korean adolescents. Nutrition Research and Practice, 2010; 4: 51-57.
- Klomek AB, Sourander A, Elonheimo H. Bullying by peers in childhood and effects on psychopathology, suicidality, and criminality in adulthood. The Lancet, 2015; 2: 930-941.
- Koo Terry K, Mae Y Li. A Guideline of selecting and reporting intraclass correlation coefficients for reliability research. JCM, 2016; 15: 155-163.
- Kormas G, Critselis E, Janikian M, Kafetzis D, Tsitsika A. Risk factors and psychosocial characteristics of potential problematic and problematic internet use among adolescents: A cross-sectional study. BMC Public Health, 2011; 11: 3-8.
- Kowalski RM, Limber SP. Psychological physical and academic correlates of cyberbullying and traditional bullying. JAH, 2013; 53: 13-20.
- Kulaksızoğlu A. Ergenlik Psikolojisi. Ankara: Remzi Kitabevi, 2008.
- Küçük S. Siber Zorbalık Ölçeği Türkçe Uyarlaması, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü, İstanbul, 2016.

- Küçüköglü S, Çelebi A. Adölesanda büyüme ve gelişme. İçinde: Çelebioğlu A (editör), Adölesan Sağlığı ve Hemşirelik Yaklaşımları. 1. Baskı, Türkiye Klinikleri, 2019: 9-17.
- Mishna F, Saini M, Solomon S. Ongoing and online: Children and youth's perceptions of cyberbullying, Children and Youth Services Review, 2009; 31: 1222-1228.
- Moore SE, Norman RE, Suetani S, Thomas HJ, Sly PD, Scott JG. Consequences of bullying victimization in childhood and adolescence: A systematic review and meta-analysis. World J Psychiatr, 2017; 7: 60-76.
- Nansel TR, Overpeck M, Pilla RS, Ruan WJ, Simons-Morton B, Scheidt P. Bullying behaviors among U.S. youth: Prevalence and association with psychosocial adjustment. JAMA, 2001; 285: 2094-2100.
- Okanlı A, Durmaz H. Adölesanlarda riskli davranışlar ve hemşirelik yaklaşımı. İçinde: Çelebioğlu A (editör), Adölesan Sağlığı ve Hemşirelik Yaklaşımları. 1. Baskı. Ankara: Türkiye Klinikleri, 2019: 56-62.
- Olweus D, Limber SP. Bullying in school: Evaluation and dissemination of the Olweus Bullying Prevention Program. AJO, 2010; 80: 124-134.
- Olweus D. Bullying at School: What We Know and What We Can Do, Oxford: Blackwell, 1993.
- Ögel K. İnternet Bağımlılığı: İnternetin Psikolojisini Anlamak ve Bağımlılıkla Başa Çıkmak. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları; 2012.
- Özcebe H, Üner S, Çetik H. Adölesanlarda şiddet davranışları şiddet ve okul: Okul ve çevresinde çocuğa yönelik şiddet ve alınabilecek tedbirler. Uluslararası Katılımlı Sempozyum Bildiri Özetleri. İstanbul: Duman Ofset; 2006: 27.
- Özdamar K. Ölçek ve Test Geliştirme–Yapısal Eşitlik Modellemesi. Nisan Kitabevi; Eskişehir; 2017.
- Özgür G, Yörükoğlu G, Baysan Arabacı L. Lise öğrencilerinin şiddet algıları, şiddet eğilim düzeyleri ve etkileyen faktörler. Journal of Psychiatric Nursing, 2011; 2: 53-60.
- Öztürk FO, Ekinci M, Öztürk O, Canan F. The relationship of affective temperament and emotional-behavioral difficulties to internet addiction in Turkish teenagers. ISRN Psychiatry, 2013; 961734: 1-6.

- Parlaz EA, Tekgül N, Karademirci E, Öngel K. Ergenlik dönemi: Fiziksel büyüme, psikolojik ve sosyal gelişim süreci. *Turk Fam Physician*, 2016; 3: 10-16.
- Peker A, Özhan MB, Eroğlu Y. Ergenlere Yönelik Siber Zorbalıkla Başa Çıkma Ölçeği' nin geliştirilmesi. *JHS*, 2015; 12: 569-581.
- Pişkin M. Examination of peer bullying among primary and middle school children in Ankara, Turkey. *Eğitim ve Bilim*, 2010; 35: 175-189.
- Riebel J, Jäger RS, Fischer UC. Cyberbullying in Germany: An exploration of prevalence, overlapping with real life bullying and coping strategies. *Psychol Sci Q*, 2009; 51: 298-314.
- Robers S, Zhang A, Morgan RE, Musu-Gillette L. Indicators of school crime and safety: 2014 (NCES 2015-072/NCJ248036). (National Center for Education Statistics, U.S. Department of Education, and Bureau of Justice Statistics, Office of Justice Programs, U.S. Department of Justice, Washington, DC.)
- Rosenblum GD, Lewis M. Emotional development in adolescence. *Blackwell handbook of adolescence*, 2003: 269-289.
- Rusell MV, Nicholas BA, George CP. Puberty, developmental processes, and health interventions. In: Donald A.P. Bundy, de Silva N, Horton S, Jamison DT, Patton GC (eds). *Child and Adolescent Health and Development*. 3rd ed. Washington: The World Bank; 2017.
- Sabuncuoğlu O, Ekinci Ö, Bahadır T, Akyuva Y, Altınöz E, Berkem M. Ergen öğrenciler arasında akran örselemesi ve depresyon belirtileriyle ilişkisi. *Klinik Psikiyatri*, 2006; 9: 27-35.
- Sevil Ü. Adölesan dönemi. İçinde: Şirin A, Kavlak O (editörler), *Kadın Sağlığı*. 2. Baskı. Nobel Tıp Kitapevi, 2016: 57-90.
- Shetgiri R. Bullying and victimization among children. *Advances in Pediatrics*, 2013; 60: 33-51.
- Siyez DM, Baş AU. İnternet bağımlılığı ve psikososyal faktörler. İçinde: Kalkan M, Kaygusuz C (editörler), *İnternet bağımlılığı: Sorunlar ve Çözümler*. Ankara: Anı Yayıncılık; 2013: 115-149.

- Siyez MD, Kaya A. Akran zorbalığı gruplarında empatik eğilim. İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 2011; 12: 23-44.
- Sleglova V, Cerna A. Cyberbullying in adolescent victims: Perception and coping cyberpsychology. Journal of Psychosocial Research on Cyberspace, 2011; 5.
- Smith PK, Mahdavi J, Carvalho M, Fisher S, Russell S, Tippett N. Cyberbullying: Its nature and impact in secondary school pupils. ACAMH, 2008; 49: 376-385.
- Sourander A, Klomek AB, Ikonen M, Lindroos J, Luntamo T, Koskelainen M, Heneinius H. Psychosocial risk factors associated with cyberbullying among adolescents. Archives of General Psychiatry, 2010; 67: 720-728.
- Şaşmaz T, Öner S, Kurt AO, Yapıcı G, Yazıcı AE, Buğdaycı R, Sis M. Prevalence and risk factors of Internet addiction in high school students. European Journal of Public Health, 2014; 24: 15-20.
- Tarı Cömert I, Ziyalar N. The association between internet addiction and substance use among 18-28-year-old university students in Istanbul. Psychology Research, 2012; 2: 615-626.
- Tavşancıl E. Tutumların Ölçülmesi ve SPSS ile Veri Analizi. Ankara, Nobel Basımevi, 2010: 253-268.
- Thomas HJ, Scott JG, Coates JM, Connor JP. Development and validation of the Bullying and Cyberbullying Scale for Adolescents: A multi-dimensional measurement model. British Journal of Educational Psychology, 2019; 8: 75-94.
- Törüner EK, Büyükgöneç L. Çocuk Sağlığı Temel Hemşirelik Yaklaşımları. Ankara Nobel Tıp Kitabevleri: Ankara; 2017.
- Ttofi MM, Farrington DP, Lösel F, Loeber R. The predictive efficiency of school bullying versus later offending: A systematic/meta-analytic review of longitudinal studies. Crim Behav Ment Health, 2011; 21: 80-89.
- Türk Dil Kurumu (TDK). Güncel Sözlük, Erişim tarihi: 15.10.2019
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=ZORBA
- Türkiye Cumhuriyeti Millî Eğitim Bakanlığı. Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği. 2018. Erişim tarihi: 15.10.2019

<http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=7.5.18812&MevzuatIliski=0&so urceXmlSearch=orta%F6%F0retim>

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, Erişim tarihi: 14.10.2019

<http://tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27587>

Twenge JM, Foster JD. Birth cohort increases in narcissistic personality traits among American college students, 1982-2009. *Social Psychological and Personality Science*, 2010; 1: 99-106.

Uludaşdemir D. 12-17 yaş arası adölesanların siber zorbalık deneyimleri ve ebeveynlerin siber zorbalık konusundaki farkındalık durumlarının incelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2017.

US Preventive Services Task Force. Screening for Obesity in Children and Adolescents US Preventive Services Task Force Recommendation Statement. *JAMA*. 2017; 317: 2417-2426.

Ünalın D, Şenol V, Öztürk A, Erkorkmaz Ü. Meslek yüksekokullarının sağlık ve sosyal programlarında öğrenim gören öğrencilerin sağlıklı yaşam biçimi davranışları ve öz bakım gücü düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 2007; 14: 101-109.

Ünalın M, Şahin R. Şiddete yönelik tutum ve okul zorbalığı. *Uluslararası Cumhuriyet Eğitim Dergisi*, 2012; 1: 63-67.

Vanderbilt D, Augustyn M. The effects of bullying. *Pediatrics and Child Health*, 2010; 20: 315-320.

Volk AA, Dane AV, Marini ZA. What is bullying? A theoretical redefinition. *Developmental Review*, 2014; 34: 327-343.

Willard NE. *Cyberbullying and cyberthreats: Responding to the challenge of online social aggression, threats, and distress*. Research Press; 2007; eBook.

Willinger M, Ko C, Hofman H, Kessler R, Corwin M. Trends in infant bed sharing in the United States 1993-2000. The national infant sleep position study. *Arch Pediatr Adolesc Med*, 2003; 157: 33-39.

- Wolke D, Lereya ST. Long-term effects of bullying. Arch Dis Child, 2015; 100(9): 879-885.
- World Health Organisation (WHO). Coming of age: Adolescent health, Erişim tarihi: 28.09.2019
<http://www.who.int/health-topics/adolescents/coming-of-age-adolescent-health>
- World Health Organisation (WHO). Global Accelerated Action for the Health of Adolescents (AA-HA!), Erişim tarihi: 28.09.2019
<https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/255415/9789241512343-eng.pdf;jsessionid=E1C6B83859C1C76DF0B15D0F36518B9C?sequence=1>
- World Health Organisation (WHO). Global Status Report on Violence Prevention 2014. Erişim tarihi: 15.10.2019
https://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/status_report/2014/en/
- World Health Organisation (WHO). Maternal, newborn, child and adolescent health data portal, Erişim tarihi: 28.09.2019
<https://www.who.int/data/maternal-newborn-child-adolescent/static-visualizations/adolescent-country-profile>
- World Health Organisation (WHO). The WHO Cross-national study of health behavior in school-aged children from 35 countries: Findings from 2001-2002. The Journal of School Health, 2004; 74: 204-206.
- World Health Organization 2016. Health behaviour in school-aged children (HBSC) study: International report from the 2013/2014 survey, Erişim tarihi: 28.09.2019
http://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0003/303438/HSBC-No.7-Growing-up-unequal-Full-Report.pdf?ua=1
- World Health Organization. Consideration of the evidence on childhood obesity for the Commission on Ending Childhood Obesity: Report of the ad hoc working group on Science and evidence for ending childhood obesity, Geneva, Switzerland; 2016. Erişim tarihi: 15.10.2019
https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/206549/9789241565332_eng.pdf?sequence=1&isAllowed=y

World Health organization. Injuries and violence in Europe: Why they matter and what can be done? Copenhagen; 2006: 26-30, Erişim tarihi: 15.10.2019

<https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/326543/9789289013796-eng.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Yaman E, Peker A. Ergenlerin siber zorbalık ve siber mağduriyete ilişkin algıları. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2012; 11: 819-833.

Yavuzer H. Doğum Öncesinden Ergenlik Sonuna Çocuk Psikolojisi. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2006.

EKLER

EK 1: Ergen Tanıtıcı Form

Değerli öğrenci,

Öğrenci No:

Sınıf:

Bu çalışma, ergenlerde zorbalık ve siber zorbalık durumlarının incelenmesi amacıyla yapılmaktadır. Sizden her maddeyi dikkatli bir şekilde okuyarak, kendinize uygun bulduğunuz bir seçeneği işaretlemeniz beklenmektedir. Cevaplarınız araştırma amacıyla toplu olarak kullanılacak ve bilgileriniz saklı tutulacaktır. Yardımcı olduğunuz ve soruları içtenlikle yanıtladığınız için teşekkür ederiz.

Arş. Gör. Harun ÖZBEY

<p>1. Cinsiyetiniz: () Kadın () Erkek</p> <p>2. Yaşınız:</p> <p>3. Ailenizin aylık ortalama geliri ne kadardır?</p> <p>() Gelir giderden az () Gelir gidere denk () Gelir giderden fazla</p> <p>4. Aile tipiniz:</p> <p>() Çekirdek aile () Geniş aile () Parçalanmış aile</p> <p>5. Yıl sonu başarı puanınız:</p>	<p>6. Yardımcı araç ve gereç kullanıyor musunuz?</p> <p>() Gözlük () İşitme cihazı () Tekerlekli sandalye () Konuşma cihazı () Diş teli () Ortopedik ayakkabı () Diğer</p>
---	--

EK 2: Ergenler İçin Zorbalık ve Siber Zorbalık leği (ZS-E)

Ergenler için Zorbalık ve Siber Zorbalık leği (ZS-E)

Lütfen aşağıdaki bilgileri dikkatlice okuyun.

Bir ğrenci/ğrenci grubu aŐađıdakilerden birini veya daha fazlasını başka bir öğrenciye yapıyorsa o ğrenci zorbalığa uğruyor demektir:

- AŞağılayıcı ya da zarar verici Şeyler söyler, onlarla dalga geçer, lakap takar veya onları tehdit eder.
- Bilerek onları bir gruptan veya bir etkinlikten çıkarır ya da katılmalarına izin vermez.
- Vurur, tekmeler veya onları iter.
- Başkalarının onları sevmemesi için söylentiler yayar.

İnternet veya cep telefonunu;

- Resim/video/mesaj kullanarak aşağılayıcı ya da incitici mesajlar göndermek,
- Başka insanlara onlar hakkında aşağılayıcı ya da incitici mesajlar göndermek,
- Başkalarının onları sevmemesi için söylentiler/yalanlar yaymak,
- Bilerek birini dıŐlamak ya da etkinliklere katılmasına engellemek için kullanır.

Bu eylemler tekrar tekrar gerçekleŐtiđinde, bu zorbalıktır ve kiŐinin kendisini savunması ya da oluŐmasını engellemesi zordur.

****Alay/sataşma, dostça ve eğlenceli bir Şekilde yapıldığında bu zorbalık DEĞİLDİR.**

****Birbiri kadar güçlü olan iki kişi tartıŐırsa ya da kavga ederse bu zorbalık DEĞİLDİR.**

Lütfen bu bilgileri aşağıdaki soruları cevaplamanaza yardımcı olması için kullanın.

Son 3 ay içerisinde, kaç kez “ÇEVİRİMDİŞİ” / “YÜZ-YÜZE” zorbalığa uğradınız?

Başka bir öğrenci/öğrenci grubu...	Hiç olmadı	Bir ya da iki kez	Birkaç haftada bir kez	Haftada bir kez	Haftada birkaç kez ya da daha fazla
Bilerek bana yumruk attı, vurdu, tekmeledi, itti.	☐	☐	☐	☐	☐
Yapmak istemediğim bir şeyi yapmam için beni zorladı.	☐	☐	☐	☐	☐
Söylediklerini yapmazsam başkalarının beni sevmeyeceğini söyledi.	☐	☐	☐	☐	☐
Bana ait olan eşyalara bilerek zarar verdi, sakladı veya çaldı.	☐	☐	☐	☐	☐
Beni aşağılayıcı veya incitici isimlerle çağırıldı.	☐	☐	☐	☐	☐
Bana aşağılayıcı veya incitici şeyler söyledi.	☐	☐	☐	☐	☐
Bilerek beni bir gruptan/etkinlikten çıkardı veya katılmama izin vermedi.	☐	☐	☐	☐	☐
Beni incitmek için ya da başkalarının beni sevmemesi için hakkımda yalanlar veya söylentiler yaydı.	☐	☐	☐	☐	☐

Son 3 ay içerisinde, kaç kez “ÇEVİRİMİÇİ” / “İNTERNET VEYA CEP TELEFONUyla” zorbalığa uğradınız?

Başka bir öğrenci/öğrenci grubu...	Hiç olmadı	Bir ya da iki kez	Birkaç haftada bir kez	Haftada bir kez	Haftada birkaç kez ya da daha fazla
Bana aşağılayıcı veya incitici isimlerle seslendi.	☐	☐	☐	☐	☐
Bana aşağılayıcı veya incitici resimler/videolar/mesajlar gönderdi.	☐	☐	☐	☐	☐
Söylediklerini yapmazsam başkalarının beni sevmeyeceğini söyledi.	☐	☐	☐	☐	☐
Bilerek beni bir gruptan/etkinlikten çıkardı veya katılmama izin vermedi.	☐	☐	☐	☐	☐
Beni incitmek için ya da başkalarının beni sevmemesi için hakkımda yalanlar veya söylentiler yaydı.	☐	☐	☐	☐	☐

Son 3 ay içerisinde, kendi başınıza ya da bir grubun parçası olarak kaç kez başka bir öğrenciye “ÇEVİRİMDİŞİ” / “YÜZ-YÜZE” zorbalık yaptınız?

Ben ya da biz...	Hiç olmadı	Bir ya da iki kez	Birkaç haftada bir kez	Haftada bir kez	Haftada birkaç kez ya da daha fazla
Birini bilerek yumrukladık, vurduk, tekmeledik, ittik.	☐	☐	☐	☐	☐
Birini yapmak istemediği birşeyi yapması için zorladık.	☐	☐	☐	☐	☐
Birine söylediğimiz şeyi yapmadığında başkalarının onu sevmeyeceğini söyledik.	☐	☐	☐	☐	☐
Birine ait olan eşyalara bilerek zarar verdik, sakladık veya çaldık.	☐	☐	☐	☐	☐
Birini aşağılayıcı veya incitici isimlerle çağırdık.	☐	☐	☐	☐	☐
Birine aşağılayıcı veya incitici şeyler söyledik.	☐	☐	☐	☐	☐
Birini bilerek bir grubun/etkinliğin dışında tuttuk ya da katılmasına izin vermedik.	☐	☐	☐	☐	☐
Biri hakkında; onu incitmek için ya da başkalarının onu sevmemesi için yalanlar veya söylentiler yaydık.	☐	☐	☐	☐	☐

Son 3 ay içerisinde, kendi başınıza ya da bir grubun parçası olarak kaç kez başka bir öğrenciye “ÇEVİRİMİÇİ” / “İNTERNETTE ya da CEP TELEFONUyla” zorbalık yaptınız?

Ben ya da biz...	Hiç olmadı	Bir ya da iki kez	Birkaç haftada bir kez	Haftada bir kez	Haftada birkaç kez ya da daha fazla
Birine aşağılayıcı ya da incitici isimlerle seslendik.	☐	☐	☐	☐	☐
Birinin hakkında aşağılayıcı ya da incitici resimler/videolar/mesajlar gönderdik.	☐	☐	☐	☐	☐
Birine söylediğimiz şeyi yapmadığında başkalarının onu sevmeyeceğini söyledik.	☐	☐	☐	☐	☐
Birini bilerek bir grubun/etkinliğin dışında tuttuk ya da katılmasına izin vermedik.	☐	☐	☐	☐	☐
Biri hakkında; onu incitmek için ya da başkalarının onu sevmemesi için yalanlar veya söylentiler yaydık.	☐	☐	☐	☐	☐

EK 3: Ergenler İçin Zorbalık ve Siber Zorbalık Ölçeği Lisans Anlaşması

MATERIALS COPYRIGHT LICENSE

THIS AGREEMENT is made on the 29th day of April two thousand and nineteen

BETWEEN **UNIQUEST PTY LIMITED** ACN 010 529 898 of Level 7, GP South Building, Staff House Road, The University of Queensland, St. Lucia, in the State of Queensland, Australia

(in this Agreement called "UniQuest")

AND **ERCIYES UNIVERSITY** Yenidoğan Mahallesi Turhan Baytop Sokak No:1 38280 TALAS / KAYSERI - Türkiye

(in this Agreement called "Licensee")

DEFINITIONS AND INTERPRETATION

- 1.1 In this Agreement:
- Materials** means the materials known as the Bullying and Cyberbullying Scales for Adolescents (BCS-A) (attached as Annexure 1) including any translations of the materials made by the Licensee to the extent permitted by this Agreement; and
- Owner** means The University of Queensland.
- 1.2 (a) A reference to a party to this Agreement includes a reference to that party's executor, administrator, heirs, successors, permitted assigns, guardian, and trustee in bankruptcy, all of whom, respectively, are bound by the provisions of this Agreement.
- (b) Headings in this Agreement are inserted for guidance only and shall not affect the meaning and interpretation of the remaining provisions of this Agreement.
- (c) Words in this Agreement importing the singular number or plural number shall include the plural number and singular number respectively.
- (d) Words in this Agreement importing persons include all persons, entities and associations, including companies, trusts, bodies corporate, statutory bodies, partnerships, and joint venturers.
- (e) Where a word or phrase is given a particular meaning in this Agreement, other parts of speech and grammatical forms of that word or phrase have corresponding meanings.
- (f) Unless otherwise indicated, a reference to an amount of money is a reference to that amount in Australian dollars.

GRANT OF LICENCE

- 2.1 UniQuest grants to the Licensee a non-exclusive license to make an unlimited number of copies of the Materials during the term of this Agreement for use solely for research purposes.
- 2.2 Promptly after the date of this Agreement, UniQuest will provide to the Licensee one copy of the Materials in electronic format.
- 2.3 The rights granted to the Licensee are personal, and accordingly the Licensee must not assign this Agreement, nor grant sub-licences to any person.

MATERIALS

- 3.1 Subject to clause 3.2, the Licensee must not alter or amend the Materials in any way without UniQuest's prior written consent.
- 3.2 The Licensee may translate the Materials into Turkish language.
- 3.3 The Licensee must send any translation of the Material and any back translations (the translation translated back into English) to UniQuest for approval prior to using the translated Material.
- 3.4 The Licensee must not use any translation of the Materials unless UniQuest has approved the translation in writing.
- 3.5 The copyright in any translations referred to in clause 3.2 shall vest in the Owner immediately upon its creation.
- 3.6 The Licensee must sign any document reasonably required by UniQuest to vest the copyright in the Owner.
- 3.7 The Licensee must:
- (a) retain upon the Materials all notices that call attention to the Owner's ownership of copyright subsisting in the Materials, and must not delete, alter or obliterate any such notice; and
- (b) ensure that all copies of the Materials made by the Licensee bear the same notice.

LICENCE FEE

- 4.1 The parties acknowledge that there is no monetary consideration payable by the Licensee for this licence.

WARRANTIES

5. Each party acknowledges that:
- (a) UniQuest has not made, nor has any person on behalf of UniQuest made any term, warranty, undertaking, or understanding whatsoever that is not expressly set out in this Agreement;
- (b) to the full extent permitted by law, there are no statutory warranties binding upon UniQuest; and
- (c) no representation or promise of any description, not expressly included in this Agreement, was made before this Agreement was entered into.

LIMITATION OF LIABILITY AND INDEMNITY

- 6.1 Subject to clause 6.2, UniQuest's liability, whether for breach of contract, negligence or otherwise, in any way connected with this Agreement or the Materials is:
- (a) excluded, insofar as liability for loss of profits, loss or revenue and loss of goodwill and for special, indirect, consequential and punitive damages are concerned; and
- (b) limited for all claims in aggregate to \$10.
- 6.2 Where legislation implies in this Agreement any condition or warranty, and that legislation prohibits provisions in a contract excluding or modifying the application of or exercise of or liability under such condition or warranty, the condition or warranty shall be deemed to be included in this Agreement. However, the liability of UniQuest for any breach of such condition or warranty shall be limited, at the option of UniQuest, to the extent permitted in the legislation.
- 6.3 The Licensee indemnifies and shall continue to indemnify UniQuest its officers, employees, sub-contractors and agents from and against all actions, claims, proceedings or demands (including those brought by third parties) which may be brought against it or them, whether on their own or jointly, in respect of any loss, death, injury, illness or damage (whether personal or property, and whether special, direct, indirect or consequential, including consequential financial loss) arising out of the use of the Materials produced by the Licensee.
- 6.4 The obligation to indemnify UniQuest and its officers, employees, sub-contractors and agents set out in paragraph (a) is a continuing obligation separate and independent of other obligations and shall survive the expiration or termination of this Agreement.

RELATIONSHIP BETWEEN THE PARTIES

- 7.1 The relationship between the parties is that of licensor and licensee, and nothing shall be construed or interpreted to make one party the agent or representative of the other.
- 7.2 Neither party may at any time, without the prior written consent of the other act as or represent that it is the agent or representative of the other.

TERM & TERMINATION

- 8.1 The term of this Agreement is perpetual.
- 8.2 If:
- (a) one party is in default of any obligation contained in this Agreement;
- (b) that default has continued for not less than 14 days;
- (c) the non defaulting party serves upon the defaulting party notice in writing requiring the default to be remedied within 30 days of the date of such notice, or such greater number of days as the non defaulting party may in its discretion allow; and
- (d) the defaulting party shall have failed to comply with the notice referred to in paragraph (c),
- the non defaulting party may immediately terminate this Agreement by notice in writing to the defaulting party.

- 8.3 The termination of this Agreement by any party shall not relieve the other party from performing all obligations which:
- (a) fell due to be performed before the effective termination of this Agreement; or
 - (b) fall due to be performed as a result of that termination.
- 8.4 The termination of this Agreement will not affect any rights which accrue to any party before the termination, or which arise connected with the termination, which are preserved.

MISCELLANEOUS

- 9.1 Any notice may be served by delivery to or sending it by post or facsimile to the party to be served.
- 9.2 A notice that is posted shall be deemed received seven days after the date of posting.
- 9.3 This Agreement may be executed in separate counterparts, and all those counterparts together constitute one agreement.
- 9.4 The whole of the agreement between the parties is contained in this Agreement.

- 9.5 There are no agreements, understandings, other terms whether express or implied, or collateral agreements in force or effect between the parties that are not contained in this Agreement.
- 9.6 No variation to this Agreement shall be binding upon the parties unless that variation is in writing and is signed by the parties.
- 9.7 This agreement is made in and is subject to the laws in Queensland, Australia.
- 9.8 Any waiver shall be an effective waiver only if the waiver is expressly set out in writing and signed by the party making the waiver.
- 9.9 If it is held by a court that:
- (a) any part of this Agreement is or would be void, voidable, illegal or unenforceable; or
 - (b) the application of any part of this Agreement to any person or circumstances shall be or become invalid or unenforceable
- unless any part of this Agreement were severed from this Agreement, that part shall be severable and shall not affect the continued operation of the remaining terms of this Agreement.

SIGNATURES OF PARTIES

This Agreement shall be effective when signed by all parties, and its effective date is the latest of the dates set out below.

SIGNED on behalf of UNIQUEST PTY LIMITED

BY

Anne Bannister

Print Name

Aeeze 29 Apr 2019

Signature

Date

SIGNED on behalf of ERCIVES UNIVERSITY

BY

Hawn JZ BED

Print Name

[Signature] 10.04.2019

Signature

Date

EK 4: Erciyes Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Etik Kurulu İzni

BAŞVURU NO: 05

ERCIYES ÜNİVERSİTESİ SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER ETİK KURULU PROJE ONAY FORMU

Projenin Adı	"Ergenler İçin Zorbalık ve Siber Zorbalık Ölçeği (BCS-A): Türkçe Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması"
Projenin Niteliği	Yüksek Lisans/Uzmanlık/Doktora Tezi
Proje Araştırmacıları	Arş. Gör. Harun ÖZBEY (Sorumlu Araştırmacı) Dr. Öğr. Üyesi Öznur BAŞDAŞ (Danışman)
Sorumlu Araştırmacının Haberleşme Bilgileri	Arş. Gör. Harun ÖZBEY (Sorumlu Araştırmacı) Dr. Öğr. Üyesi Öznur BAŞDAŞ (Danışman) Erciyes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi E-posta adresi: harunozbey@erciyes.edu.tr

KARAR:

Etik Kurulumuza başvuran Arş. Gör. Harun ÖZBEY'in "Ergenler İçin Zorbalık ve Siber Zorbalık Ölçeği (BCS-A): Türkçe Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması" adlı Çalışması değerlendirilerek aşağıdaki sonuca ulaşılmıştır.

Proje etik açıdan uygun bulunmuştur.

Projenin etik açıdan geliştirilmesi

Proje etik açıdan uygun bulunmamıştır.

29/01/2019

ADI SOYADI

İMZA

ADI SOYADI	İMZA
Etik Kurul Başkanı (Raportör)	Prof. Dr. Mustafa ARGUNŞAH
Etik Kurul Başkan Yrd.	Doç. Dr. Kasım KARAMAN
Üye	Prof. Dr. Celal YILDIZ
Üye	Prof. Dr. Mehmet AKKURT
Üye	Prof. Dr. Mustafa AKDAĞ
Üye	Prof. Dr. Mustafa DEMİRCİ
Üye	Doç. Dr. Davut İLTAŞ
Üye	Doç. Dr. Handan ZİNCİR
Üye	Doç. Dr. Burak ADIGÜZEL

EK 5: Kayseri İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden Alınan Kurum İzni

T.C.
KAYSERİ VALİLİĞİ
İl Milli Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 94025929-605.02-E.2799716
Konu : Harun ÖZBEY'in Araştırma İzni

08.02.2019

ERCİYES ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE
(Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı)

İlgi : a) 03/02/2019 tarih ve E-2054 sayılı yazınız.
b) Valilik Makamının 08/02/2019 tarih ve 2745454 sayılı oluru.

Üniversiteniz Sağlık Bilimleri Enstitüsü Hemşirelik Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi Harun ÖZBEY'in Dr. Öğr. Üyesi Öznur BAŞDAŞ danışmanlığında "Ergenler İçin Zorbalık ve Siber Zorbalık Ölçeği (BCSA): Türkçe Geçerlilik ve Güvenilirlik Çalışması" konulu çalışmayı Müdürlüğümüze bağlı ilgi (a) sayılı yazınız ekinde bulunan dilekçede isimleri belirtilen okullarda öğrenim gören öğrencilere yönelik yapmasında bir sakıncanın olmadığı Anket Değerlendirme Komisyonu tarafından tespit edilmiştir.

Her sayfası mühürlü çalışma evrakları ekte olup, eğitim-öğretimi aksatmadan okul müdürlüğünün gözetiminde ve sorumluluğunda 2018-2019 eğitim-öğretim yılı sonuna kadar yapılmasının uygun görüldüğü ile ilgili, Valilik Makamından alınan 08/02/2019 tarih ve 2745454 sayılı Olur ekte gönderilmiştir.

Bilgilerinizi ve gereğini arz ederim.

Celalettin EKİNCİ
İl Milli Eğitim Müdür V.

EK: Valilik Oluru ve Anketler (7 Sayfa)

Güvenli Elektronik İmza
Aşılıdır
08/02/2019

Gülhepe Mahallesi Talas Bulvarı No:1/B Melikgazi / KAYSERİ
Elektronik Ağ: <http://kayseri.meb.gov.tr>
e-posta: arge38@meb.gov.tr

Ayrıntılı Bilgi İçin: C.BOYRAZ (V.H.K.L.)
C. NALBANT (Şef)
Tel: (0352) 330 1125 (1092) Faks: (0352) 320 9503

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <https://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden b0d9-d911-32b1-a1f7-1bee koda ile teyit edilebilir.

EK 6: Ergen İçin Gönüllü Olur Formu

BİLGİLENDİRİLMİŐ GÖNÜLLÜ OLUR FORMU

- **BİLGİLENDİRME**

Bu alıŐma, ergenlerde zorbalık ve siber zorbalık ölçeğinin (BCS-A) Türkçe geçerlik ve güvenirliliğini incelemek amacıyla yapılmaktadır. Bu amaçla; ergenlerden, ‘‘Ergenler İçin Tanıtıcı Özellikler Formu’’, ‘‘Ergenler İçin Zorbalık ve Siber Zorbalık Ölçeği (BCS-A)’’ formlarını doldurmaları istenmektedir. Bu çalışmaya katılıp katılmamakta özğürsünüz. Elde edilen veriler bilimsel amaç için toplu olarak kullanılacak ve bireysel veriler gizli tutulacaktır.

Teşekkür ederiz.

Arş. Gör. Harun ÖZBEY

Erciyes Üniversitesi

Sağlık Bilimleri Fakültesi

- **ERGEN İÇİN GÖNÜLLÜ OLUR FORMU (EK 8)**

AŐađıda imzası bulunan ben,
.....yukarıda yazılı olan bilgileri okudum ve
anladım.

Çalışma sonuçlarının eğitim ya da bilimsel amaçlarla kullanılması sırasında bana saygı gösterileceğine inanıyorum. Söz konusu çalışmaya kendi rızamla, hiçbir baskı ve zorlama olmaksızın katılmayı kabul ediyorum.

Tarih:

Adı Soyadı

İmza

EK 7: Ebeveyn İçin Gönüllü Olur Formu

BİLGİLENDİRİLMİŐ GÖNÜLLÜ OLUR FORMU

• BİLGİLENDİRME

Bu alıŐma, ergenlerde zorbalık ve siber zorbalık ölçeğinin (BCS-A) Türkçe geçerlik ve güvenirliliğini incelemek amacıyla yapılmaktadır. Bu amaçla; ergenlerden, ‘‘Ergenler İçin Tanıtıcı Özellikler Formu’’, ‘‘Ergenler İçin Zorbalık ve Siber Zorbalık Ölçeği (BCS-A)’’ formlarını doldurmaları istenmektedir. Bu çalışmaya katılıp katılmamakta özgürsünüz. Elde edilen veriler bilimsel amaç için toplu olarak kullanılacak ve bireysel veriler gizli tutulacaktır.

Teşekkür ederiz.

Arş. Gör. Harun ÖZBEY

Erciyes Üniversitesi

Sağlık Bilimleri Fakültesi

• EBEVEYN İÇİN GÖNÜLLÜ OLUR FORMU (EK 9)

AŐađıda imzası bulunan ben,yukarıda yazılı olan bilgileri okudum ve anladım.

Çalışma sonuçlarının eğitim ya da bilimsel amaçlarla kullanılması sırasında benim ve ocuğumun mahremiyetine saygı gösterileceğine inanıyorum. Söz konusu çalışmaya kendi rızamla, hiçbir baskı ve zorlama olmaksızın kendimin ve ocuğumun katılmasını kabul ediyorum.

Tarih:

Adı Soyadı

İmza

Ergenler İçin Zorbalık ve Siber Zorbalık leği (BCS-A): Türkçe Geçerlik ve Güvenirlik alışması

ORIJINALLIK RAPORU

% **10**

BENZERLİK ENDEKSİ

% **4**

İNTERNET
KAYNAKLARI

% **1**

YAYINLAR

% **9**

ÖĞRENCİ ÖDEVLERİ

BİRİNCİL KAYNAKLAR

1

Submitted to Erciyes niversitesi
Öğrenci devi

% **1**

2

KARAMUSTAFA, Kurtuluş, BİRDİR, Kemal and
KILIÇHAN, Reha. "Gastronomik Akımlar
erevesinde Gıda Tüketim leği1", Beta
Basım Yayım Dağıtım A.ř., 2016.
Yayın

% **1**

3

Submitted to Nevşehir niversitesi
Öğrenci devi

<% **1**

4

toad.halileksi.net
İnternet Kaynağı

<% **1**

5

Submitted to Istanbul Medipol niversitesi
Öğrenci devi

<% **1**

6

Submitted to Canakkale Onsekiz Mart University
Öğrenci devi

<% **1**

7

Submitted to Trakya University
Öğrenci devi

<% **1**

ÖZGEÇMİŞ

Adı, Soyadı: Harun ÖZBEY

Uyruğu: Türkiye (TC)

Doğum Tarihi ve Yeri: 15 Temmuz 1994, Van

Medeni Durumu: Bekar

Tel: +903522076666 / 28551

e-mail: harunozbey@erciyes.edu.tr

Yazışma adresi: Erciyes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Bölümü,
38039 Melikgazi/KAYSERİ

AKADEMİK DERECELER

Lise	Kütahya Atatürk Lisesi (2009-2012)
Lisans	Karadeniz Teknik Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Bölümü (2013-2017)

MESLEKİ DENEYİM

Yıl	Kurum	Görev
2015-2017	Karadeniz Teknik Üniversitesi Farabi Hastanesi	Hemşire (Part-time)
2017-2018	Atatürk Üniversitesi Sağlık Uygulama ve Araştırma Hastanesi	Hemşire
2018-2018	Karadeniz Teknik Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi	Arş. Gör. (Görevlendirme)
2018- <i>halen</i>	Erciyes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi	Arş. Gör.

YABANCI DİL

İngilizce, C1 İleri

ARAŞTIRMA ALANLARI

Sağlık Bilimleri, Hemşirelik, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği

YAYINLAR

Özbey H, Ateş Özcelep G, Gül U, Kahriman İ. Knowledge and awareness of nursing students about child abuse and neglect. *Journal of Nursing Research and Practice*, 2018; 2: 21-25.

Özbey H, Kahriman İ. Increasing awareness about the neonatal care of fathers whose babies are hospitalized in neonatal intensive care unit. *Clinical Nursing Studies*, 2018; 3: 72-78.

Demirbağ Birsal C, Kurt Y, Özkan Çiğdem G, Bayrak B, Kavgacı A, Özbey H. The determination of the care behaviours of nurses and its evaluation by patients. *The Malaysian Journal of Nursing*, 2018; 9: 61-69.

Özbey H, Başdaş Ö. Hemşirelikte İnovasyon. *Erciyes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 2018; 5: 1-7.

KATILDIĞI KURSLAR VE SERTİFİKA PROGRAMLARI

Training Initiative in Thrombocytopenia Anaemia and Neutropenia, European Oncology Nursing Society, 28 Nisan 2017, Trabzon, Türkiye.

Neonatal Resüsitasyon Programı, T.C. Sağlık Bakanlığı Türkiye Halk Sağlığı Kurumu, 23-25 Mayıs 2017, Trabzon, Türkiye.

International Conference on Quality in Higher Education, Sakarya Üniversitesi, 7-8 Aralık 2017, Sakarya, Türkiye.

Ulakbim Dergi Sistemleri (UDS) Eğitim Semineri, T.C. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 18 Nisan 2019, Ankara, Türkiye.

Elsevier Bilimsel Yayın Çalıştayı, Elsevier, 3 Ekim 2019, Kayseri, Türkiye.